O pilíšskych Slovákoch

Jeden z najvýznamnejších regiónov Slovákov v Maďarsku Pilíš sa nachádza na pravej strane Dunajského ohybu. Pilíšske vrchy predstavujú krasové a dolomitové pohorie v Komárňansko-ostrihomskej a Peštianskej župe s rozlohou 25 370 hektárov a s najvyšším bodom s výškou 756 metrov n. m. Ide o najvýchodnejšiu časť Zadunajského stredohoria medzi Budapešťou a Ostrihomom. Názov pochádza jednoznačne zo slovanského slova pleš, je to aj priamo doložené z roku 1187: „silua... que uulgo Ples nuncupatur“. „Piliš mal v 9. storočí podobu *Plešb. Bol to plešatý vrch. Takéto meno má u Slovanov viacej vrchov. Aj apelatívum pleš vo význame plešina, tonzúra na hlave prešlo do maďarčiny.“ (Šimon Ondruš)

Samozrejme, nemôžeme a ani nechceme spochybniť účasť iných národov, národnostných či etnických skupín na vytváraní minulosti a súčasnosti Pilíša, avšak kým úloha Maďarov a Nemcov v tomto smere je všeobecne uznávaná, naši slovanskí a slovenskí predkovia

z rôznych príčin akoby sa strácali v zahmlených archívoch a historických dokumentoch. Pritom práve oni boli tí, ktorých na tomto území našli tak Avari, ako aj Huni či Maďari počas „obsadenia vlasti“. O prítomnosti Slovanov (samozrejme, aj predkov dnešných Slovákov) v Pilíši a okolí svedčí celý rad dodnes zachovaných a používaných zemepisných názvov: Vyšehrad (Visegrád), Ostrihom (Esztergom), Kostelec (Kestúc-Kesztölc), Čív (Piliscsév), Huť (Pilisszentlélek), Dimiš (Dömös) atď... Pravdu má teda Gregor Papuček, keď tvrdí: „My, pilíšski Slováci, nie sme tu nejakí prisťahovalci, či kolonisti. Naši predkovia tu žili už v 9. storočí.“ Inou otázkou je, ako rýchlo sa (už aj v tom čase) naši predkovia asimilovali, splynuli s inými kmeňmi či etnikami, keď spolu vytvárali od prvej do poslednej chvíle výrazne multikultúrny, viacnárodnostný uhorský štát. O ich autochtónnosti pritom svedčia nielen zemepisné názvy, ale napríklad aj tie časti nášho jazyka, ktoré po usadení sa Maďarov celkom logickým spôsobom prešli aj do maďarčiny: lopata - lapát, kosa - kasza, seno - széna, slama - szalma, oblok - ablak, komín - kémény, tanier - tányér a mohli by sme dlho pokračovať...

Ako obyvatelia tohto regiónu môžeme byť hrdí nato, že dlhé stáročia práve tu žili aj naši spoloční (uhorskí, teda nielen maďarskí, ale aj slovenskí) králi, počnúc ostrihomským rodákom, svätým kráľom Štefanom I., od ktorého ani na tomto mieste nemôžeme necitovať jeho snáď najslávnejší výrok adresovaný synovi Imrichovi ako mravné ponaučenie: „...kráľovstvo jediného jazyka a jediného mravu je slabé a krehké“.

Pilíš v blízkosti kráľovského sídla bol ideálnym miestom pre kláštory, spočiatku cisterciánske, benediktínske, neskôr pavlínske - v Kestúci, Mlynkoch, Santove, Huti a Senváclave. Počas tureckého panstva spolu s mníchmi aj poddaní zutekali do severných končín krajiny, aby sa po 150-ročnej osmanskej nadvláde čiastočne vrátili do spustošených krajov. Nový život okolo rumovísk kláštorov a v niekdajších dedinách - podobne ako v mnohých iných častiach krajiny - aj v našom Pilíši sa rozbehol vďaka slovenským usadlíkom z Horného Uhorska, teda z dnešného Slovenska. V

prípade našich obcí preto môžeme hovoriť nie o kolonizácii, ale vyslovene o znovuosídlení.

V pilíšskych slovenských osadách až do konca 19., resp. do začiatku 20. storočia pôsobili prevažne slovenskí kňazi, kantori a učitelia. Asimilačný proces sa zrýchlil až potom, keď ich vystriedali maďarskí. Väčšina Pilíšanov toho času maďarčinu počula len v kostole a škole. Odvtedy už vyrástlo niekoľko generácií, ktoré charakterizuje strata pôvodného materinského jazyka a dnes už akoby slovenčinu počuli naši ľudia v tom lepšom prípade aspoň v škole a v kostole. Podľa všetkého dnes už ani podpora materskej krajiny a maďarského štátu nedokáže zastaviť proces asimilácie. Tradície svojich predkov, z vlastnej či nevlastnej viny, žiaľ, hriešne zabúdame...

Rudo Fraňo

A Pilisi szlovákságról

A Magyarországon élő szlovákság egyik legismertebb régiója a Pilis a Duna-kanyar jobb oldalán található. A pilisi hegyek adják a gyönyörű erdőséget az Esztergom-komáromi és Pest megyei 25 370 hektárnyi területnek, amelynek legmagasabb pontja a 756 m. tengerszint feletti magasságával a Dunántúli - középhegység Budapest és Esztergom közötti terület legmagasabb pontja. Elnevezése egyértelműen a szlovák ples (tar, kopasz) elnevezésből származik. Egy 1187-ben kelt dokumentum szerint: „silua…gue uulgo Ples nuncupatur." Pilisnek már előtte a p. században Plesb, mint kopasz elnevezése volt. Ilyen elnevezése a szlovanoknál több hegynek is volt.

Természetesen nem tehetjük és nem is akarjuk vitatni más etnikumok és népek részvételét Pilis történelmének kialakulásában, de addig, amíg leginkább a magyarok és németek jelenléte tisztesen elismert, a szlovákok különböző indokok miatt eltünedeznek az archívumok és könyvek homályában. Ugyanakkor, ők voltak azok, akiket ezen a területen találtak az avarok és a hunok és később a magyarok. Pilisben és környékének való jelenlétét a szlovanoknak (természetesen a mostani szlovákok elődeinek) a megmaradt földrajzi elnevezések: Vysehrad (Visegrád), Ostrihom (Esztergom), Kostolec (Kestúc-Kesztölc), Cív (Piliscsév), Hut (Pilisszentlélek), Dimis (Dömös) stb. is tanúsítják. Igaza van tehát Papucsek Gergelynek, mikor megerősíti, hogy: „Mi pilisi szlovákok, nem valamiféle gyütmentek, vagy kolonisták vagyunk. A mi elődeink már a 9. században itt éltek."

Az más kérdés, milyen gyorsan (már abban az időben) asszimilálódtak elődeink, keveredtek más törzsekkel és etnikumokkal, mikor együtt alapították a többnemzetiségű magyar államot. Jelenlétüket nem csak a földrajzi elnevezések, de például a letelepedéshez szükséges eszközökkel, építmények tartozékaival is, amik átmentek a magyar nyelvbe: lopata - lapát, kosza - kasza, szeno - széna, szlama - szalma, oblok - ablak, komín - kémény, tanier - tányér és sokáig sorolhatnánk…

Mint lakói ennek a régiónak büszkék lehetünk arra, hogy hosszú évszázadokon át éltünk itt közös királyainkkal. Nagyon jó példa erre az esztergomi születésű I. Szent István király intelme fiához, Imréhez írt intelme: „Az egynyelvű és egy erkölcsű királyság gyenge és törékeny”.

Pilis királyi székhelyhez való közelsége ideális hely volt a kolostoroknak, eleinte a ciszterciekneknek, bencéseknek, később a pálosoknak - Kesztölcön, Pilisszentkereszten, Pilisszántón, Pilisszentlélekén és Pilisszentlászlón. A török hódoltság idején a szerzetesekkel együtt a jobbágyok is az ország északi területeire menekültek, hogy 150 éves török uralmat követően visszatérjenek az elpusztult területekre. A kolostorok romjai körüli valamikori falvakban az új élet - az ország többi területeihez hasonlóan pilisünkben is Felső Magyarországról visszahúzódott lakosság által fellendült. Tehát joggal mondhatjuk, hogy nem kolonizálás, de a jelenlegi Szlovákia területére felhúzódottak leszármazottai érkeztek vissza.

A pilisi szlovák településeken egészen a 19 század végéig, sőt a 20. század derekáig döntő többségben szlovák plébánosok, kántorok és tanítók tényked tek. Az asszimiláció csak akkor gyorsult fel, amikor magyarokkal helyettesítették őket. A pilisiek többsége azokban az időkben a magyar beszédet csak a templomban és iskolában hallotta. Azóta már felnőtt néhány generáció, amely elveszítgeti elődei nyelvét, jelenleg mintha szlovákságunk anyanyelvét legjobb esetben, a templomban és iskolában hallaná. Mindezek mellett jelenleg már az anyaország felkarolása és a magyar állam támogatása sem tudja megállítani az asszimilációt. Hagyományait saját elődeinknek, önhibánkból, vagy önhibánkon kívül, sajnos, bűnösen elfeledjük…

Senváclav

Senváclav je zasadený do prírodného amfiteátra kotliny pri prameni potoka Opátovej studne, ktorý lemujú zo všetkých strán hrebene Vyšehradských vrchov. Nemáme dôkazy o živote ľudí na území dnešnej obce. Určite však aj jeho lesmi prechodil človek už od počiatku vekov. Iba pár kilometrov na sever vo Vyšehrade alebo na východ v Senondreji takéto stopy zostali z najstarších čias, ale aj z obdobia Rímskej ríše, či pôsobenia Avarov a Slovanov až do doby príchodu kočovných kmeňov z ktorých jeden niesol meno Maďar na prelome 9. a 10. storočia. Prvý vierohodný dokument o Senváclave pochádza z roku 1290 a jasne ukazuje, že obec sa v tom čase volala Kekes, tak isto ako vrch nachádzajúci sa v jej chotári - dnes je to vrch sv. Ladislava - z toho pochádza aj dnešné maďarské pomenovanie obce - Pilisszentlászló (od roku 1827). Tvrdí sa, že pôvodné meno Kékes dali obci presídlení priaznivci Kopáň, ktorého porazil kráľ Štefan I., ktorí dovtedy žili v dedine Kekes v šomoďskej župe. Ďaleko logickejšie vysvetlenie je, že ho tak pomenovali Maďari z dunajského údolia, ktorí sa dívali na „modrasté“ vrcholky okolitých kopcov. Veď aj vrchol Matry tiež nesie prívlastok modrastá strecha - Kekesteto

Z historických dokumentov vyplýva, že v čase Arpádovcov bol celý Pilíš kráľovským majetkom. Po odchode Tatárov sa život aj v tomto spustošenom kraji ťažko vracal do starých koľají. V týchto miestach mal kráľ Ladislav vybudovaný kráľovský lovecký dom. V strede obce na mieste zvanom Stanovisko je dnes busta tohto kráľa. Lovecký kráľovský dom prebudovali pavlíni na kláštor sv. Ladislava. V roku 1308 sa práve v ňom stretli vyslanec kráľa Karola Róberta pápežský legát Gentilis a Matúš Čák Trenčiansky, ktorý práve tu uzavreli akýsi zmier. Túto udalosť pripomína pamätná tabuľa na mieste bývalého kláštora.

Po odchode Turkov bolo miesto vyľudnené a asi okolo roku 1698 prišli sem Slováci. Meno znovu založenej obce na základe pečiatky

z roku 1710 je Senváclav a jej poľnohospodársky charakter vyjadrilo znázornenie pluhu a klasov obilia. V roku 1728 žilo v obci z 24 urbárskych rodín 22 slovenských. Obec sa postupne rozvíjala. Svetu sa otvorila až v roku 1936, keď bola vybudovaná cesta zo Senondreja. Pôvodne plánovaná výstavba sústavy vodných diel Gabčíkovo - Nagymaros priniesla Senváclavu vybudovania cesty ústiacej v osade Vyšehradu, v Lepence.

V obci sa nachádza rímskokatolícky kostol z roku. Pamätník padlým vo svetových vojnách a viacero božích múk. Na budove obecného úradu v roku 2006 odhalili pamätnú tabuľu (dielo sochára Gábora Mihálya) na počesť bojovníka za slobodu, senváclavského rodáka Vilmosa Vasvári. Na tabuli je dvojjazyčný nápis: Vasvári Vilmos 56-os szabadságharcos emlékére - Na pamiatku bojovníka za slobodu roku 1956. Ako znak pôvodnej slovenskosti obce je Jánošíkova krčma. K dispozícii je aj reštaurácia Kis Rigó.

V Senváclave pri reštaurácii Kis Rigó ste už na hrebeni okolitých vrchov. Hneď za ňou klesá cesta do doliny Bukového potoka (Bukkospatak). Tento pramení pod Chotárnou skalou a tečie nádherným dlhým údolím a vlieva sa v Senondreji do Dunaja. Jeden z jeho prameňov je Kráľova studňa, ku ktorej sa viaže viacero povestí. Preteká prekrásnymi lúkami zvanými Sikáros aby sa neskôr zúžila v skalnej bráne, kde dodnes vidieť stopy po miestnych spracovateľoch kameňa. Nad kameňolomami sa nachádza Dobrá Voda (Maďari to premenovali na Lajosforras). Pri prameni medzi svetovými vojnami postavil podnikateľ Drehér letné sídlo. Tzv. kaštieľ stavali Senváclavania a tvorili aj jeho obsluhu. Bukový potok ďalej tečie odlesnenou krajinou, kde sú obce Zbehy a Senondrej.

Pilisszentlászló

A község a Visegrádi-hegység legmagasabban (360-400m.) fekvő települése az Apát-kúti patak forrásánál, a visegrádi hegyek gerinceivel körbeölelve helyeszkedik el. A régebbi korról nincsenek arhrhiológiai leletek. Ugyanakkor biztosra vehető, hogy már az emberiség kezdetekor járta erdeit az ősember. Tanúsítják ezt a községtől Északra csupán néhány kilométerre lévő Visegrádon, vagy a Keletre lévő Szentendrén előkerült leletek. A későbbi korokból: Római, Avar, és Szlovan, valamint a 9. és 10. századfordulói népvándorlás korabeli emlékek is. Ezekben az időkben történt a magyarok letelepedése. A honfoglalás után királyi birtok volt, a mai templom dombján királyi vadászlak állt. Ezt az épületet III. András (Endre) király 1291-ben az egyetlen magyar alapítású pálos rendnek adományozta, akik kolostort

létesítettek. 1308. november 10-én ebben a kolostorban kötött egyeszséget Gentilis bíboros pápai követ Csák Mátéval, a Felvidék nagyurával, aki addig vonakodott eleismerni az Anjou-házból származó Károly Róbert királyságát.

Az 1291-ben keltezett írásos bizonyíték szerint a határában lévő Kékes hegyről (amely a mai Szent László-hegy) lett elnevezve-ebből származik a község mai elnevezése - Pilisszentlászló (1827.-től). Történészek erősítik, hogy Kékes nevet Koppány lázadó hívei, akiket I. István levert, majd széttelepített adták, mivel hasonnevű településről érkeztek Somogy-megyéből.

Logikus feltételezés az is, hogy a Duna partjáról nézve a kéklő hegyek után nevezték el a korabeli magyarok Kékesnek. Ezt támassza alá a Mátra - hegység kéklő csúcsa a Kékes - tető.

A falu a török hódoltság után is megmaradt a Pálos rend birtokában. Az elnéptelenedett községbe a 18. század elején szlovák családok települtek. 1728-ban a községben élő 24 úrbéres családból 22 szlovák ajkú volt. A lakosság döntő többsége ma is szlovák nemzetiségű. A község fellendülése, a világgal való kapcsolata, az 1936-ban megépült Szentendrei úttal vette kezdetét. Ezzel az új úttal azonban még közel fél évszázadig autóval járható úttal csak Szentendrével volt összekapcsolva. A tervezett nagymarosi vizi lépcső által megépített 11/ b számú úttal vált igazán nyitottá a közúti forgalomnak. A főtér melletti iskola udvarában található az I. és II. világháborúban elesett hősök emlékműve. Az emlékmű eredetileg a főtér közepén állt. A megnövekedett forgalom miatt került jelenlegi helyére.A II.világháborúban elesett hősök neveit tartalmazó emléktábla országos viszonylatban az elsők között, még a szocializmusban, az 1980-as évek elején illegálisan engedély nélkül került elhelyezésre.

A községházán lévő dombormű Mihály Gábor szobrászművész alkotása. A község szülöttének, Vasvári Vilmosnak az 1956-os szabadságharcosnak állít maradandó emléket A kápolna mellett található a község védőszentjének Szent László királynak bronzból készült mellszobra, amely alatt a magyar felirat:

„Szent László király hitünk védjed

Oltalmazd magyar népet“.

Feltűnő, hogy a többségben szlovák ajkú községben az emlékművőn amely a helyi lakosok adományaiból készült, nincs szlovák felirat. Arról nem is beszélve, hogy az egyik legnagyobb királyunk édesanyja lengyel, tehát szláv hercegnő volt.Községünk - templomunk története a levéltári anyagok alapján:

A templom története közel hétszáz éves, sorsa a település sorsát tükrözi. A középkorban az Árpád-házi királyok kőből épült vadászlaka állt e helyen, amelyet III. Endre király 1291-ben pálos remete szerzetesek számára rendháznak adott át. Később királyaink is szívesen tartózkodtak falai között. Gentilis bíboros pápai követ 1308 XI. 10-én ebben a mosostorban kötött egyeszséget Csák Mátéval, aki addig vonakodott elismerni Róbert Károly királyságát. Hálából a király faragott kváder kövekből csúcsíves templomot építtetett, amely évtizedekig épült, csak fia I. Lajos uralkodása idején, 1350 körül szentelték föl. 1358-ban Lajos király is kiváltságokkal ruházta föl a rendházat. 1371-ben Tristiánus rendfőnök tisztségének lemondása után ide vonult vissza és itt is halt meg.

A monostor népszerüségét a fennmaradt adománylevelek tanúsítják. Szentendrén szőlőik, a „Kékespatukán“ malmaik és Budán lakóházuk volt. Mátyás király Visegrádról Budára való lovaglásai közben náluk vendégeskedett és pihent meg.1475-ben malmot adott nekik. A török a XVI. Század közepén elpusztította. A török után a pálosok szlovákokat hoztak és megkezdődött az új település építése, amelyet a régi „Kékes“ és a szlovák Senváclav (Szent Vencel) elnevezés helyett Szent Lászlónak neveztek el. A falu kegyurai régi jogfolytonosság szerint a pesti pálosok voltak. Ők építették 1753-ban a falu központjában a plébániaházat. Egy 1764 évi jelentésből megtudjuk, hogy a régi templomot a leomlott törmelékeitől igen nagy munkával tisztították meg. A jelenlegi templomot a régi templom alapfalain barokk stílusban 1770 -72

között építették föl. A templomkapu szemöldökpárkányában a pálosok címere, kitárt szárnyú holló, csőrében cipóval látható. 1786-ban császári rendelkezés a pálosokat feloszlette. 1788-ban alakult meg a plébánia. A vizet fakasztó Szent Lászlót ábrázoló főoltárképet - a hagyomány szerint - a pesti szervitáktól vásárolták a pálosok. A torony 1805-ben épült. A község központjában álló klasszicista kápolnát 1825-ben emelték.

Szentendre és Izbég

Izbég a Bükkös-patak mellett szintén önálló község volt. Szlovákok is laktak benne. A község elnevezése is alátámassza ezt a feltevést. Zbehy szlovák jelentése: leszaladni, összefutni. Jelentheti azonban összefolyását patakoknak, vagy csomópontját utaknak, de minden esetben szlovák alapú. A szentlászlóiak hagyománya szerint, nevét onnan kapta, mert Szentendrére menet a hegyekből („zbehli“) leszaladtak. Az idősebbek elbeszélése szerint: a kocsmáros és a boltos is beszélte a szlovák nyelvet. A zsidó boltos is megtanult szlovákul. A községben hámorok voltak. Erre utal a jelenleg is használatos kifejezés: „(idem do hámra)“ megyeg

a hámorba. A községben élt szlovákságot az iskola falán lévő világháborús emléktáblán lévő szlovák nevek is bizonyítják. Az 1947-ben történt lakosságcsere alkalmával, csak Szőgyén községbe (Svodin) 13 szlovák család települt át.

Útközben észre sem lehet venni mikor **Szentendrére** érkezünk. Szentendre a Dunakanyar déli kapuja, templomok és a múzteumok városa. A város és környékének kiváló földrajzi adottságai miatt már az őskor embere is megtelepedett ezen a vidéken. Első név szerint ismert lakói a vaskor alatt itt élt illirek voltak, majd őket követte a kelta eseviskus törzs. A római hódítás Augusztus császár uralkodása alatt érte el a várost, ahol Ulcisia Castra néven sedédcsapati tábor, körülötte pedig polgári település létesült. Romjait a 10-es út S - kanyarja és a Bükkös-patak közötti domb rejti. Közvetlenül az út mellett található a Római Kőtár, ahol a római kor számos emléke tekinthető meg.

A népvándorlás az ötödik században elsodorja a jól kiépített táborokból álló határvédelmi rendszert, de romjaikat a Duna jobb partján és a Szentendrei-szigeten sok helyen láthazjuk. A longobardok idejében jelentős hely, az őket követő avarok idejében törzsi központ volt Szentendre. Mint stratégiailag fontos helyet a honfoglalás során Kurszán fejedelem szállta meg. A város első okleveles említése 1009-ből való. A középkori település a Templom-domb köré épült fel. Központja a Szent András tiszteletére felszentelt templom, mely a város névadója is lett. A városfallal bekerített kis város jelentősége a XIV. Századtól nőtt meg, mert a két uralkodási központ Buda és Visegrád között félúton fekszik.

A török hódoltság és a háborúk miatt a város lakossága egyre csökkent. A reformáció még itt érte a lakosokat, akik később a Duna jobb partjáról a Szentendrei-szigetre települtek át. Ott ma református falvak sorakoznak. Helyükbe a Duna jobb partjára szerbeket, majd svábokat telepítettek. A város újboli bennépesítését a délvidéki események inditották el. A török visszafoglalta 1690-ben Nádorfehérvárt, és a császárt támogató balkániaknak

menekülniük kellett. Körülbelül 6000 embert, többségükben szerbeket telepített le Lipót császár Szentendrén és kiváltságokkal látta el őket. Így a szentendrei szerbek nem is csatlakoztak a Rákóczi szabadságharchoz. A telepesek különböző vidékekről jöttek. Az opováci, a csiprováci, a pozseraváci és a belgrádi szerbek, valamint a görögök, a katolikus dalmátok, a bosnyákok külön-külön városrészben telepedtek le. Kezdetben minden közösség - a hazatérés reményében, ideiglenes jelleggel - külön-külön fatemplomot épített magának, de a karlócai béke a hazatérésüket meghiusította. Így a XVIII: század elején szép, barokk kőtemplomok sora épült a fatemplomok helyén. (Ez a magyarázata annak, hogy miért van hét temploma Szentendre belvárosának.)

A város csakhamar jó boráról és kézműveseiről lett híres. A gazdag görög kereskedők házai és raktárai a Péter - Pál utca, Dumtsa Jenő utca és a Bercsényi utca által határolt területen láthatók. A Főtér környékén vannak a szerb kereskedők keskeny házai: alul üzlet, az emeleten lakás, a padlástéren raktár. Közöttük sikátorok nyílnak. A Templomdomb környékén dalmát kereskedők és szőlőtermelők éltek. Közben a szerbek fokozatosan hazatelepültek. 1815-ben a lakosság 42%-át, 1890-ben már csak 19%-át alkották. Helyettük magyarok, frankföldi svábok, majd szlovákok érkeztek.

A 18. században virágzó kereskedőváros a 19. században háborúk, természeti csapások, a gyáripar versengése, végül az 1880-ai filoxéria vész miatt hanyatlásnak indult. Így míg más városokat szinte szétfeszített a fejlődő gazdaság, Szentendre csendes kisváros maradt és megőrizte barokk arculatát. Az 1880-ban megnyitott helyi érdekű vasút közel hozta a fővárost. A szerb templomok részben katolikus és református templomok lettek.

Látnivalók:

A Szentendrei Kereskedő Társaság 1720 körül épült Fő tér 2-5. szám alatt álló kereskedőház, amely a város legrégibb épülete, jelenleg a Szentendrei képtár kapott helyett benne. Ugyancsak a Kereskedő Társaság emeltette 1763-ban a Fő tér közepén álló

vörös márvány emlékkeresztet hálából, hogy a Pestis elkerülte a várost. A XVIII: században fellendült az egyházi és világi építkezés.

A városháza a XVIII. Század első felében épült, de 1924-ben neobarokk stílusban átépítették, bővítették. Közelében található az 1746-47 között épített, barokk stílusú, egykori Opavacska templom, amelyet a XIX. Század végétől már a reformátusok használnak. A XVIII. Század közepén épült a Fő téren álló barokk, szerb ortodox Blagovesztenszka-templom. Szép rokokó ikonosztáza a század második feléből, az ikonok 1790-ből valók.

A Fő tér 6 szám alatti, egykori szerb iskola 1793-ban emelt épületében található volt a Ferenczy Múzeum, amely nevét Ferenczy Károly festőművészről kapta, aki családjával néhány évig Szentendrén élt. Csak néhány lépés innen a Kovács Margit Múzeum. A vele szemben lévő Péter-Pál utcába térve a XIX. Század közepétől római katolikus (volt csiprovacska) templomhoz érünk. A barokk templom 1753-91 között épült fel. A Kmetty múzeum a Fő tér 21. alatt található. A Várdombon lévő római katolikus templom a XVIII. században épült a középkori templom részeinek felhasználásával. A Templom tér 1 szám alatt van a Czóbel Béla Múzeum. Közelében található a szerb ortodox püspöki székesegyház. A templomkertben nyugszik Vujisics Tihamér zeneszerző. Szintén a kertben található a Szerb Ortodox Egyházművészeti Múzeum, ahol a gyönyörű ötvösmunkák, ikonok mellett egyházi könyvritkaságok is találhatók. Legenda szerint a közeli Rab Ráby tér 1. számú házban lakott Ráby Mátyás, a Jókai-regény hőse. A Malom utcában lévő Művészet Malom a szentendrei művészek alkotásait mutatja be. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum (skanzen) a városközponttól távol, a Pilisszentlászló felé vezető úton található. 1967-ben alapították a XVIII-XIX. Századi falusi és mezővárosi építészet bemutatására.

Senondrej a Zbehy

Pôvodne samostatnou obcou boli **Zbehy** pri Bukovom potoku. Bola to silne slovenská obec. Meno Zbehy podľa tradície Senváclavčanov majú preto, lebo tam zbehli Senváclavania keď išli do Senondreja. Ako vravia: Slováci boli aj krčmár aj obchodník, aj žid sa naučil po slovensky. V obci bolo množstvo hámrov neskôr aj známa výroba kočiarov. Slovenský náter obce dokazujú aj mená padlých v svetových vojnách na pomníku pred školou. A v roku 1947 v rámci reslovakizácie len do obce Svodín odišlo 13 Slovákov pôvodom zo Zbehov.

Cestou Zbehmi ani nezbadáte, kedy ste sa ocitli už v Senondreji. Senodrej je južným vstupom do Dunajskej zákruty, ale aj mestom kostolov a múzeí. Na jeho mieste žili ľudia už v mladšej dobe

kamennej a od tej doby skoro z každého obdobia našli archeológovia mnohé nálezy. V čase Rímanov malo mesto dôležité postavenie na ceste z Aquinca do Brigetia, pri dnešnej železničnej stanici bola pevnosť Ulcisia Castra. Okolo Senondreja boli mnohé tzv. vily rustiky. V meste je množstvo kamenných artefaktov z tejto doby. V čase takzvaného sťahovania národov sa jednotlivé etniká tu usádzali na kratšie či dlhšie obdobie. Prvá písomná zmienka je z roku 1002. Vtedy to bol cirkevný majetok. V nasledujúcich storočiach sa často menil majiteľ, od 1659 sa stál majiteľom Štefan Zičí, rábsky kapitán. Za tureckej okupácie obyvateľstva ubudlo, ale od 1690 prichádzalo sem množstvo srbských utečencov. Dostali výsady od kráľa. V roku 1700 dostali od grófa Zičiho do prenájmu mesto aj chotár. Mesto a jeho okolie mali a ešte dodnes majú výrazne slovanský - srbský charakter a atmosféru. Začiatkom 20. storočia ho zase významne ovplyvnili umelci a umelecké kolónie, ktoré si mestečko pre jeho atmosféru vybrali na tvorivú práce. Jedno i druhé potvrdzuje množstvo stavieb a múzeí.

Koncom 17. storočia vzniklo Senodrejské obchodnícke združenie. Okolo roku 1720 sa vystavalo na Hlavnom námestí č2 - 5 Mestskú tržnicu (Keresház). To je v meste najstaršia stavba. V súčasnosti je tam Senondrejská obrazáreň. To isté združenie dalo postaviť v roku 1763 na Hlavnom námestí pamätný kríž z červeného mramoru, ako poďakovanie, že mor obišiel mor. V 18. storočí sa začala výstavba cirkevných i svetských stavieb. Mestský dom postavili na začiatku 18. storočia, ale v 1924 ho prestavali a nadstavili v novobarokovým slohu. Neďaleko od neho je v rokoch 1746 - 77 postavený srbský kostol Opovačka, ktorého majitelmi je od konca 19. storočia reformovaná cirkev. V polovici 18. storočia postavili na Hlavnom námestí barokový srbský Blagovščenský kostol. Pekný rokokový ikonostas pochádza z druhej polovice 18. storočia a ikony sú z roku 1790. Na Hlavnom námestí č.6 bola srbská škola postavená v roku 1793 - dnes je to Ferenczyho múzeum, meno získalo po výtvarníkovi Karolovi Ferenczym ktorý v meste žil s rodinou niekoľko rokov. Tvorbu celej rodiny možno obdivovať v nových priestoroch múzea. V dome z roku 1750 - pôvodne soľný

sklad je Múzeum Margity Kováčovej. Táto umelkyňa v roku 1972 darovala mestu darovala svoje dielo a tie tvoria základ expozície múzea. Na ulici J. Dumtsa 10 v dome z 18. storočia možno nájsť zbierku výtvarníka Barcsaya - od roku 1928 pracoval v Senondrejskej umeleckej kolónii. Kostol sv. Petra a Pavla bývalá Čiprovačka bol postavený pôvodne 1753 - 99. V polovici 19. storočia sa stal rímskokatolíckym. Na hlavnom námestí 21 je múzeum Kmetyho, expozícia prezentuje jeho celoživotné dielo. Na Hradnom vrchu je opevnený kostol, ktorého opevnené múry dali asi meno vrchu, pretože hrad tam nebol. Rímskokatolícky kostol pochádza z 18. storočia a pri jeho stavbe využili materiál z predchádzajúceho stredovekého kostola. Od kostola je krásny výhľad na celé mesto. V pozadí vidieť Dunaj a senondrejský ostrov. Pod Kostolným námestím je Srbský biskupský chrám. Je to barokový kostol z rokov 1756 - 64. Rokokový ikonostas je z rokov 1777 až 1784. Kovová tepaná brána v rokokovom štýle je z roku 1772. V kostolnej záhrade je hrob tragicky zomrelého hudobného skladateľa Tihamera Vujičiča. V areáli je aj cirkevné srbské pravoslávne múzeum, v ktorom vystavujú nielen ikony, ale aj cirkevné knihy a prekrásne kovotepecké práce. Na námestí Rab Rábyho 1 je dom, kde býval práve tento hrdina rovnomenného románu Móra Jókaiho. V tomto dome postavenom 1768 pre vinohradníka možno nájsť v bráne klenby strapec hrozna. V Mlynskej ulici stojí Umelecký mlyn, v jeho výstavných sálach možno spoznať prácu senondrejských umelcov ale aj navštíviť veľké umelecké podujatia.

Nad mestom v časti Stará Voda je maďarské múzeum ľudovej architektúry v prírode - Skanzen založený v roku 1967. Otvorené okrem pondelka od októbra do mája.

Zo Senondreja sa pohneme po brehu Dunaja proti jeho prúdu. Prechádzame letoviskom Leányfalu, ktoré bolo budované ako oddychové sídlo obyvateľov Budapešti. Slováci z okolitých obcí sa podieľali na výstavbe a prevádzke vilových zariadení.

Visegrád

A város a Dunakanyar fővárosa, azzá teszik történelmi emlékei és csodálatos fekvése. Visegrád kedvező adottságai és kulcsfontosságú szerepe miatt a történelem során mindig is az érdeklődés középpontjába állt. Az emberi jelenlét legkorábbi nyomai az újkőkorba vezetnek, s a bronzkortól folyamatosan lakott terület a város és térsége.

A történelmi idők során kelták, germánok, rómaiak, és az ötödik századtól szlovanok lakták. A vysehrad (Fellegvár) elnevezést is ők adták. A Sibrik dombon épített erőd a Duna menti limes legjelentősebb építménye volt. A magyarság letelepedésekor e terület Árpád fejedelem testvérének Kurszánnak lett szállásbirtoka. Az első latin nyelvű oklevél 1009-ben említi Visegrádot (mely magas várat jelent).

A mai várrendszert IV. Béla és felesége Mária királyné kezdte

építtetni az 1250-es években. Ennek részei a 328 m. magas hegyen álló fellegvár, a várhegy alatti dombon az alsóvár, a Duna parton pedig a Vizi bástya. Nemzetközi jelentőségűvé a XV. Században, az Anjouk idején vált a város. Károly Róbert 1320 körül kezdte el a palota építését a város főutcájában, a Duna parthoz közeli területen. Pár év alatt e központ lett a királyi székhelye az uralkodó kedvelt tartozkodási helye. A falak között a királyi család ellen irányuló, Zách Felicián által vezetett, sikertelen merényletről és annak véres bosszújáról szól Zách Klára híres balladája.

1335-ben volt a híres királytalálkozó, melyre Károly Róbert magyar király meghívására János cseh, Kázmér lengyel király, Károly morva őrgróf, Wittelsbah Henrik bajor és Rudolf szász herceg érkezett, s oly nagy jelentőségű egyezmény született, mely biztosította az érintett országok gazdasági függetlenségét Bécstől és a nyugati kereskedőktől. A királyi palota történelmi falai között 1991-ben a magyar, csehszlovák és lengyel miniszterelnök őseik példáját követve aláírásával létrehozta azt az együttműködést, melynek neve Visegrádi négyek.

Károly Róbert halála után, Nagy Lajos királyt Visegrádon keresi fel a lengyel küldöttség, és ajánlja fel a lengyel koronát számára. A koronázási ceremónia után a lengyel koronát is a fellegvár kincseskamrájában őrizte a koronaőrség.

A város következő fénykorát Mátyás király uralkodása alatt érte meg. A király nagyszabású építkezésekbe, felújításokba kezdett: kialakult a késő gótikus részletekkel gazdagított palota együttes, melynek ránk maradt emlékeit múzeumi sétánk során tekinthetjük meg. A korona és a koronázási jelvények a mohácsi csata után még egy ideig visegrádon voltak, majd a várat elfoglaló törökök átadták Szapolyai Jánosnak, aki 1532-ben itt kötött fegyverszünetet Habsburg Ferdinánddal. Visegrád 1544-ben került a törökök kezére. A folytonos harcok során többször gazdát cserélt. A pusztuló várat fel-felújították, de az 1686-os végső ostrom során a törökök a benne tárolt lőport felrobbantották. A vár végső pusztulását I. Lioót császár okozta, aki 1702-ben a megmaradt

részeket is felrobbantotta, nehogy az a kurucoké legyen. A palota köveit egyéb, városi építkezésekre hordták szét. Az 1760-as évekre már csak néhány támfal maradt a középkori épületekből.

Feltárása és fokozatos helyreállítása 1934-ben kezdődött meg és rövidebb hosszab kihagyással 1995-től folyamatos munkavégzéssel készült el mai látogatható formályában. A fellegvár helyreállítását már 1872-ben megkezdték, de a munkák szakaszosan folytak. Jelenlegi állapotát az elmúlt években érte el.

A felújított Salamon-toronyban különböző kiállítások tekinthetők meg, legfelső emeletéről szép kiállítás nyílik a városra, a Dunára.

A történelmi épületek restaurálásában nagy szolgálatott tett Jozef Viktorín. A Felleg-várból jól látható a vár alatti emlékmű amelyiken „V“ betű jelzi nevét. Tisztelete ez a szlovák plébánosnak Jozef Karol Viktorínnak - aki a Nagyszombat melletti Zavarban született, és 1866-1874 között az itteni plébánián szolgált. Az itteni temetőben alussza végső álmát.

Viktorín már 1853-ban megírta történelmi monográfiáját, melyben felhívta a figyelmet a város történelmi emlékeire. A mográfiát német nyelven jelentette meg. Abban az időbena nem messze lévő Budán szolgált. Sorsa a Visegrádi emlékeknek nem volt számára közönbös, ezért 1872-ben (ekkor már Visegrádon élt) Pesten magyarul és németül kiadta a „Visegrád hajdanában és jelenleg“ c. könyvét. Közreműködésével kezdődött el az Alsó-vár - Salamon-torony helyreállítása.

A dunai gőzhajójárat megindulása, a vasút megépítése a nagymarosi oldalon hozzájárult ahhoz, hogy a kiegyezés utáni fellendülésből Visegrád is részesüljön. Egyre több író, művész választotta nyaralóhelyül a települést, ez a folyamat ma is tart. Az egykori királyi székhely 2000-ben ismét városi rangot kapott.

Vyšehrad

Je to hlavné mesto Dunajskej zákruty. Robia ho ním historické pamiatky a krásna poloha. Už v staroveku sa tu usadili ľudia. V čase Rímskej ríše na vrchu Sibrik stála vojenská pevnosť a popri Dunaji viacero strážnych veží Limes Romanus a niečo z nich sa zachovalo dodnes. Etniká, ktoré prechádzali Panóniou od zániku Ríma po príchod Maďarov zanechali stopy na týchto miestach. Od 5. storočia tam žili Slovania. Ich prítomnosť nepodporili archeologické nálezy. Ale vieme to preto, že len oni mohli dať také meno Vyšehradu. Znamenalo nielen hrad postavený vysoko, ale aj sídlo „vyššie“ postaveného pána. Zrejme už v 9. storočí bolo miestom sídla územnej správy Veľkej Moravy. Po príchode kočovných kmeňov z ktorých jeden niesol meno Megyer sa stal sídlom jedného z ich náčelníkov. V čase Štefana I. sa objavili hradné župy a práve tú vznikla a sídlila jedna z nich. Využila opevnenie bývalej rímskej pevnosti a slovanského hradiska. Prvá písomná zmienka pochádza z roku 1002 spomína sa ako Civitas Wsagrad. Dnešný Fellegvár - Vyšší hrad dala postaviť manželka Belu IV. po tatárskom vpáde v roku 1247 - 1256. A pri Dunaji vodnú obytnú vežu (dnes Šalamúnova veža) a spojila ich spoločným opevnením.

Zlatý vek Vyšehradu nastal za Karola Róberta, ktorý sem preniesol a postupne budoval svoje sídlo. V roku 1323 sa tu usadil aj kráľovský dvor a Vyšehrad sa stal politickým centrom krajiny. Za jeho panovania okolo 1320 začali stavať kráľovský dom - dnešný Kráľovský palác dolu pri Dunaji. Podľa kroník práve v tomto dome zaútočil Felícian Zach na kráľa a jeho rodinu. Vykopávky na mieste paláca odkryli viaceré stopy po stavbách a ich základoch. V roku 1335 sa tu stretli uhorský, český a poľský králi a dohodli sa na spolupráci najmä proti habsburgovcom. Ľudovít Veľký postavil tu mincovňu a kaplnku a niekoľko ďalších stavieb. Od vtedy to nazývali Kráľovským palácom. Za Žigmunda Luxemburského postavili stavby na strednom nádvorí, ktoré na základe

archeologického prieskumu okolo roku 2000 skoro nanovo postavili. Dnes môžeme obdivovať gotické krížovú chodbu, ale aj krásnu studňu z mramoru. Okolo roku 1400 to bola najvýstavnejšia rezidencia v strednej Európe. Vedľa bola kaplnka františkánov okolo ktorej bol postavený kláštor. V paláci boli dve spojené záhrady, v jednej z nich bola krásna studňa. Po odsťahovaní kráľovského dvora do Budína Žigmund pokračoval vo výstavbe kráľovského paláca. Druhý zlatý vek zažíval Vyšehrad po svadbe Mateja Korvína s Beatrixou Aragonskou v 1476. Obnovili zanedbané stavby a niektoré aj prestavali. Na stavbách sa prejavil nový taliansky vplyv. Obytné stavby, vnútorné nádvorie, prekrásna lodžia ale aj dve nové studne a sochy. Dalmátsky sochár Giovanni bol šéfom kráľovskej stavebnej huty - umeleckej dielne na Vyšehrade. Hlavná jeho práca je Herkulesova studňa. Kráľ Matej budoval nielen palác ale opevňoval aj hrad. Koruna s korunovačnými klenotmi bola ešte niekoľko rokov po moháčskej bitke uložená tu na hrade. Ján Zápolský v roku 1532 tu uzavrel prímerie s Ferdinandom Habsburským. V roku 1544 sa dostal do rúk Turkov a v nasledujúcich bojoch sa jeho majitelia často menili. Spustošený hrad stále obnovovali, ale v 1686 pri poslednom útoku hrad vyletel do vzduch (vybuchol pušný prach). A jeho úplné rozrumenie prikázal Leopold I.

Palácové kamene použili na miestne stavby. V roku 1760 zostalo so stredovekých stavieb už len niekoľko múrov. Veľkú zásluhu na záchrane a reštaurácii historických stavieb mal miestny kňaz Jozef Viktorín. Pri pohľade na ruiny Horného hradu vidno tesne pod hradom pamätník, ktorý tvorí veľké biele písmeno „V“. Je to pocta slovenskému kňazovi a publicistovi Jozefovi Karolovi Viktorínovi, ktorý na tunajšej fare pôsobil ako kňaz v rokoch 1866 -1874 a na tunajšom cintoríne je aj pochovaný. Viktorín už r. 1858 uverejnil v almanachu Concordia (vydal ho spoločne s Jánom Palarikom) štúdiu „Vyšegrad. Opis historicko-topografický“, v ktorej upozornil na pamiatky tohto mestečka. V tom čase pôsobil v neďalekom Budíne. Osud vyšehradských pamiatok mu nebol ľahostajný a preto v roku 1872 (to už žil vo Visegráde) vydáva v

Pešti knižočku v maďarčine a v nemčine „Vysegrád kedysi a dnes", v ktorej použil a preložil svoje pôvodne slovenské texty. Knižka obsahuje aj informácie o jeho angažovanosti pri sprístupnení a oprave ruín. Práve jeho pričinením sa začalo s opravou dolného hradu - Šalamúnovej veže.

Obnova hradu bola veľmi pomalá. V minulých desaťročiach niektoré časti hradu rekonštruovali. Dnes v jednej veži je expozícia mesta i histórie hradu. Je tu aj kópia svätoštefanskej koruny. Z hradu i Šalamúnovej veže je pekný výhľad na mesto a Dunaj.

Do Vyšehradu prišli okolo roku 1700 kolonisti z Nemecka. Domy z 18 storočia niektoré sa zachovali dodnes. V obci prvý kostol -na základoch starej školy bol postavený v 1750 farský kostol. Je tu kaplnka pri Dunaji a kaplnka na Kalvárii ako aj bývalý Zubovičov dom. Obnove Vyšehradu a jeho rozvoju pomohol začiatok paroplavby po Dunaj, výstavba železnice druhej strane Dunaja a zmeny po rakúsko-uhorskom vyrovnaní. Čoraz viac umelcov spisovateľov si vybralo obec za letné sídlo. Ten trend trvá doposiaľ. Voľakedajšie kráľovské sídlo dostalo v roku 2000 mestské výsady.

Pilisszentlélek

A Pilis tetőről északnyugatra haladva érünk a Két bükkfa - nyereghez. Inétt az Esztergom felé vezető úton haladva jobb oldalt a völgyben látható a nagy múltú történelmi település Pilisszentlélek.
Mai nevét 1913-ban kapta. Előtte évszázadokon át Huta (szlovákul Huty) néven szerepelt. Köznyelven még a mai napig is így nevezik.
Az Árpád-házi királyok idején ez a terület is a pilisi királyi vadászterület része volt, de 1236-ban IV. Béla a pálosoknak, a tatárjárás után alapított magyar szerzetesrendnek adományozta.
A szerzetesek még a XIII. században (1287) kolostort építettek a hegyoldalban, IV. (Kun) László támogatásával. A ma látható

alapfalak és a templomhajó déli falának 5-6 m. magasan álló maradványa azonban a XIV -XV. Század fordulójára kiépült.

Templom és a kolostor részletei. A többi Pilisben lévő pálos kolostorhoz hasonlóan a mohácsi vészt követően ezt is elhagyták a szerzetesek. Amely attól a kezdve pusztulásnak indult. 1928-33. között elkezdték feltárását. A feltárási és állagmegóvási munkálatokat mintegy fél évszázaddal később folytatták. Ekkor 1985 és 92 között került sor az alapok részleges felfalazására. A részleges restaurálást a község fennállásának 700. évfordulójára sikerült elvégezni. A 150 éves török hódoltság alatt a kolostorral együtt a falu is elpusztult.

A törökök kiűzése után a pálosok felkeresték, majd ismét birtokba vették volt birtokaikat. Így történt ez, az Esztergomhoz közel lévő birtokrésszel is. 1703-ban üvegfúvó mestert telepítettek ide. A mester műhelyéről nevezték el, a telepet Hutának, később Huta Szentléleknek. Az üveghuta később megszűnt. Az 1730-40-es évekre a szerzetesek szlovák ajkú családokkal népesítették be az elpusztult falut. Az újonnan betelepültek fakitermeléssel és mészégetéssel foglalkoztak. Az esztergomi építkezésekhez szükséges égetett meszet innen szállították. A jelenlegi templom elődje egy fakápolna volt, amelynek helyére 1885-86-ban készült el a kőtemplom. Ezt 1938-ban két oldalhajóval bővítették.

Freskóit az 1960-as években dr. Kákonyi Asztrik ferences rendi szerzetes festette. A színes üvegablakokat Forró Kamil és Kákonyi István készítette. A templom falára emléktáblák kerültek elhelyezésre: Pázmány Péteré1987-ben és Rudnay Sándoré 1992-ben.
Az emléktáblák a két nagy egyéniségű magyar katolikus egyházfő iránti hódolatot fejezik ki. Rudnayról a szlovák büszkeségről s Pilisszentléleki templomba látogató sokat nem tud meg.
Pázmány Péter tábláján a kétnyelvű felirat jelentése megegyező, viszont a magyar látogatónak Rudnay kardinális híres szlovák

mondása, amely magyarra fordítva így szól,: *„Szlovák vagyok, ha* ***Péter székén lennék is, Szlovák maradnék”.*** Ezzel szemben a magyar fordítás csak így szól:”*A nagy magyar egyházfőnek és államférfinak”.*
A bejáratnál álló székely kaput a Petőfi kör szervezésében erdélyi fafaragók készítették 1984-ben.

A 700 éves községben jelenleg 315 állandó lakós él, amely 90% szlovák anyanyelvű. Pilisszentléleknek Szlovákiában Szőgyinnel és Párkánnyal van testvér települési kapcsolata.
A község közigazgatásilag Esztergomhoz tartozik. A Hunyadi János u. 42. található a tájház, amelyben a helytörténeti és néprajzi kiállítás tekinthető meg.

Huť

Huť dostala súčasné maďarské meno Pilisszentlelek až v rok 1913.

Ale ako to bolo s menom obce v minulosti? V chotári obce za Arpádovcov boli kráľovské poľovnícke revíry, ktoré v roku 1236 daroval Belo IV pavlínom, jedinej pôvodnej uhorskej reholi, ktorá vznikla v časoch tatárskeho vpádu. S pomocou Ladislava IV. Kumánskeho postavili už v roku 1287 na týchto miestach kláštor. Po bitke pri Moháči mnísi kláštor opustili. Počas tureckej okupácie zanikla aj malá osada, ktorá patrila kláštoru. Pozemky stále patrili pavlínom, ktorí v roku 1703 pozvali sklárskeho majstra a po postavení sklárskej dielne - hute nazvali aj vznikajúcu osadu Hutou. Skláreň fungovala niekoľko desaťročí a po jej zániku pavlíni osadu osídlili slovenskými obyvateľmi. Ich hlavnou pracovnou náplňou bola výroba nehaseného vápna, ktoré furmančili predovšetkým do Ostrihomu. V rokoch 1928 - 1933 prebiehal archeologický výskum a po ňom v rokoch 1985 až 1992 zakonzervovali základy a dostavali niektoré múry kláštora ako pripomienku 700 rokov od jeho vzniku. Zachované mury kostolnej lode vysoké 5 až 6 metrov sú zo 14 - 15 storočia. Kostol r. k. postavili v rokoch 1855 - 1856 na mieste pôvodnej drevenej kaplnky. V roku 1938 pristavili dve bočné lode. Moderné fresky namaľoval v roku 1960 Dr. Astrik Kakonyi františkánsky rehoľník. Škoda, že texty sú len po maďarsky. Sklenené farebné okná

zhotovili Kamil Forro a I. Kákonyi. Kestúcky rodák 72-ročný akademický maliar ***Tibor Nyilasi*** dostal pri príležitosti 700. výročia pápežského potvrdenia činnosti pavlínskej rehole požiadavku na zhotovenie veľkého mozaikového obrazu o veľkosti 150 krát 140 centimetrov, ktorý bude umiestnený zvonku nad vchodom hutianskeho kostola. Na návrh umelca mozaika bude znázorňovať udalosť, keď kráľ Belo IV. dáva do rúk zakladateľovi pavlínskej rehole *Eusébiovi* maketu kláštora s tým, aby ho dal vybudovať v pilíšskom lese, na mieste terajšej Hute. Sikulskú bránu pred kostolom vykresali sedmohradskí drevorezbári v roku 1984. Na stenách kostola sú osadené pamätné tabule Petra Pazmána z roku 1987 a Alexandra Rudnaya z roku 1992, ktoré vzdávajú hold veľkým osobnostiam katolíctva v Uhorsku. O slovenskej hrdosti na Rudnaya sa maďarský návštevník kostola v Huti nedozvie. Pokiaľ text na Pázmaňovej tabuli je identický v maďarčine aj v slovenčine, tak maďarskému návštevníkovi neprezradíme slávny výrok kardinála Rudnaya: „Slovák som, ak by som bol aj na Petrovom stolci, Slovákom ostanem“. Tento je len v slovenčine. Maďarsky to píšu takto: „A nagy magyar egyházfőnek és államférfinak“. V roku 2001 sprístupnili Národopisny dom (Hunadi 42), v ktorom je národopisná a historická expozícia Slovákov žijúcich v Pilíšských vrchoch. V obci sa nachádza aj Švejkova krčma. V súčasnosti je obec miestnou častou mesta Ostrihom a spravuje ju mestský úrad.

Esztergom

Pilisszentlélek patakja mellett haladva Esztergomba érkezünk.
Az Esztergom név eredetével kapcsolatban több elképzelés is létezik: Egyesek szerint az Ister (gam) ból ered (Iszter=Duna, Gam=Garam).
Mindenesetre Esztergom első írásos említése 1079-ből való. Mivel Esztergom a Duna-kanyarban épült, a gom utólag jelentése lehet hajlat, görbület (pl.: gomb, gömb, gumó). A név legrégibb alakja Iszterograd, ami az Esztergomnál a Dunába torkoló Garamra utal.
Nevével kapcsolatban a szláv eredetű sztregomj (akire vigyáznak) szó is nagyon valószínűnek tűnik.
Ebből alakulhatott ki a város középkori elnevezése: Ostrigom, amely jelenleg Ostrihomként használatos. Ezt a környékbeli települések elnevezései is tanúsítják: Drug (ma Dorog), Vysegrad

(ma Visegrád), Ples (ma Pilis) Komárno stb. A mai város területén már a kőkorszakban is emberi telephelyek alakultak ki, bizonyítják a régészeti leletek.
A várhegyen és környékén 18-20 ezer éves településnyomokat tártak fel. Ettől az időtől kezdve a terület folyamatosan lakott hely. Időszámításunk kezdetén az itt élő keltákat a rómaiak hódították meg, akik a Duna-szakasz legsűrűbb láncolatát ezen a helyen építették ki. 10-20 kilométerenként erődítményeket építettek, amikben jelentős számú katona állomásozott. A várhegy keleti oldalán a kvádok ellen Solva néven castrumot építettek, egy virágzó várossal, katonai táborral, dunai átkelőhellyel.

Solva lakóinak 121-ben Hadriánus római polgárjogot is adományozott, és itt írta a 2. század jelentős filozófusa, Marcus Aurélius császár az Elmélkedések 12. kötetét.
Az 5. század elején hanyatlásnak indult Pannónia és vele Esztergom környéke is. Ezután előbb a hunok (410 környékén), illetve az avarok (568-ban) telepedtek le a területen, amiről sok lelet tanúskodik. A területen egészen a 9. századik nem történt kőből való építkezés.
A magyarok 900-ban elfoglalták a területet. A 960-as években Géza fejedelem új, állandó székhelynek Esztergomot választotta meg.

Itt született meg a város 972-es megalapítása után 975 körül, Vajk, azaz Szent István király, akit itt kereszteltek meg. Hercegi székét azonban Nyitrán tartotta. Édesapja halála után Esztergomba hívatta össze a főembereket és vitézeket, és maga is odavonult seregével Koppány támadásának hírére. Koppány leverése után, amelyben Hont és Pázmány szlovák főnemesek is segítették itt lett az ezredforduló évében megkoronázva.

1001-ben érsekséget alapított. A várhegy attól kezdve három évszázadon át a magyar királyok székhelye volt.

Legnagyobb dicsőségét III. Béla uralkodása alatt érte el. Az erős vár 1241-ben a tatároknak is ellenállt. Ellentétben a vár alatt lévő vízivárosi érseki székhellyel, melyet felégettek és elpusztítottak a tatárok.
IV. Béla a tatárjárás után Budára tette át székhelyét és a királyi vár érseki székhely lett. A város tíz év kivételével 1543-1683. között török kézen volt. Az érsekség 1540-től Nagyszombatra települt. Az érseki hivatalt csak 1820-ban költöztette vissza Esztergomba Rudnay kardinális.

A kései gótikus palota részben elpusztult a keresztény seregek 1596. évi ostrom alatt, részben akkor tűnt el, amikor a Dunára néző termeket földdel tömették be, hogy az ágyúlövedékeknek ellenálljon. A megmaradt romokból XVIII. században kaszárnyát alakítottak ki, később lakóház lett. Feltárása már a XX. század első felében megkezdődött és több szakaszban folytatódott a legutóbbi időkig. Szerencsére a fennmaradt leírások és falmaradványok alapján több része rekonstruálható volt.
A helyreállított termekben ma a Vármúzeum kiállításai tekinthetők meg. Látható Vitéz János érsek dolgozószobája falán a négy fő erényt (bölcsesség, mérsékletesség, bátorság, igazságosság) ábrázoló XV. Századi freskókkal. Későromán, korai gótikus építészetünk egyik gyöngyszeme a helyreállított várkápolna. A bélletes kapu feletti rózsaablak a XII. századból, a kápolnában található falképek a XII. és XIV. századból valók.

Esztergom a római katolikus egyház magyarországi központja ma is. A XI. században épült és a török idők ostromai során tönkrement Szent Adalbert- székesegyház helyett már az 1760-as években új templom alapjait kezdték lerakni, az építkezés azonban abbamaradt. Az új főszékesegyházat csak 1822-ben kezdték építeni, a terveket Kühnel Pál és Packh János készítette. A majd ötven évig tartó építkezést 1840-től Hild tervei szerint folytatták

A székesegyház, amely a pápától bazilika rangot kapott, hazánk legnagyobb temploma, magassága az altemplom padlójától a keresztig 100 m.
A Főszékesegyházi kincstár az ország legnagyobb egyházi kincsgyűjteménye.
A mai városháza földszinti része (Vak) Bottyán János, a kuruc generális lakóháza volt.
A barokk belvárosi plébánia templom a XVIII. század második felében épült, egy középkori templom helyén. A vízivárosi plébániatemplom 1728-38 között épült fel. A közelében álló prímási palota a Keresztény Múzeumnak ad otthont. A Balassa Bálint múzeum 1830-ig vármegyeháza volt. Babits Mihály emlékmúzeum a költő város fölötti hegyoldalán lévő nyaralójában található.
2001. október 11-től a Mária Valéria-híd újjáépítésével helyreállt a közlekedés a szlovákiai Párkánnyal.

Ostrihom

Arpádovské knieža Gejza okolo roku 970 zvolil miesto hradu za svoje sídlo. Tu sa mu narodil aj syn Vajk, neskorší kraľ Štefan I, ktorý bol korunovaný tiež tu v roku 1000. V roku 1001 založil aj arcibiskupstvo. Hradný vrch bol potom po tri storočia sídlom uhorských kráľov. Najväčšiu slávu Ostrihom zažil za panovania Belu III. Pevný hrad odolal aj útoku Tatárov v roku 1242 na rozdiel od mesta a arcibiskupského sídla (Vodné mesto) pod hradom, ktoré zničili a vypálili. Belo IV po tatárskom plienení preložil sídlo do Budína a pôvodný kráľovský hrad sa stal majetkom arcibiskupa. Tento hrad ďalej rozširoval. Významnými arcibiskupmi boli Séči a Vitéz. Mesto okupovali Turci v rokoch 1543 - 1683 okrem 10 ročnej pauzy. Arcibiskupi sa od 1540 presídli do Trnavy a až v roku 1820 kardinál Rudnay vrátil úrad do Ostrihomu. Hrad bol značne spustošený za bitky pri Ostrihome v roku 1595. Stavebné výskumy a obnova beží od začiatku 20 storočia až dodnes. Vďaka fragmentom a množstva dokumentov mohlo sa dobre rekonštruovať. Dnes slúži ako múzeum a výstavný priestor. Je tam aj pracovňa Jána Vitéza, s freskami cností. Zachované románske a gotické prvky sú skvostami Hradnej kaplnky. Obloky sú z 12, storočia a maľby z 12 až 14 storočia. Mnohé múry hradu obnovoval aj autor tohto kalendára.

Na miesto pôvodného kostola Svätého Vojtecha začali stavať v roku 1760 nový kostol, ktorý nedokončili. Súčasnú baziliku začali budovať v roku 1822 na základe projektu Pála Kuhnela a Packha. Stavali ju skoro 50 rokov a od roku 1840 pokračovali podla plánu Hilda. Pápež ju povýšil na baziliku, Je to najväčší kostol v krajine vysoky 100 metrov (dlážka - kríž). Nedokončený kostol vysvätili v auguste 1850. Franz List (ktorý mal aj slovenský pôvod) na túto príležitosť skomponoval a dirigoval Ostrihomskú omšu. Bakócova kaplnka, ktorú si dal postaviť pre seba ešte v pôvodnom kostole z červeného mramoru prežila aj tureckú okupáciu a preniesli ju do novej baziliky. Klenotnica obsahuje najväčšie poklady z celej krajiny - najstaršie z 9. storočia. Osady pod hradom znovu postavali až koncom 17 storočia. Základy radnice sú z tohto obdobia, vtedy tu býval Ján Boťán. Mesto dom odkúpilo 1728 a zvýšilo o jedno poschodie a jednotnú fasádu získal v 1770. Mestský farský kostol postavili v druhej polovici 18 storočí na mieste staršieho kostola Hlavný oltárny obraz je dielom Jana Vasariho z konca 19. storočia.

Farský kostol vo vodnom meste je tiež barokový z rokov 1828 38. Veže postavili o 50 rokov. Neďaleký primaciálny palác, je sídlom kresťanského múzea, ktoré obsahuje vyše 1000 umeleckých diel. Mnohé sú z územia dnešného Slovenska. Napríklad Boží hrob z Hronského Beňadiku. Väčšinou sa sem dostali pri príležitosti osláv milénia v roku 1896. Hlavná cirkevná knižnica sídliaca v starej

Biblioteke je najstaršia v krajine s viacerými kódexmi. Je tu aj Balašovo múzeum v stavbe z 18. storočia -predtým do 1830 župný dom - v zbierkach má predmety ľudového aj akademického umenia. Balaša padol pri Ostrihome 1585. Taktiež sa v meste nachádza Dunajské múzeum. Michal Babits básnik mal nad mestom malý letný dom, v ktorom je dnes múzeum. Zaujímavosťou je aj Okrúhly kostol, ktorý slúžil ako generálna skúška správnosti výpočtu kupole na hlavnej bazilike.

Dňa 11.10.2001 otvorili obnovený most Márie Valérie, ktorý spája mesto so Štúrovom. Prvý most bol postavený 1895 vyhodili Nemci v roku 1944. Ostrihom mal viaceré väzby na Slovensko. Predovšetkým tým, že tu sídliaca rímskokatolícka cirkevná administratíva spravovala takmer dve tretiny slovenského územia. Mnohí jej predstavitelia boli slovenského pôvodu. V Ostrihome získali kňažské vzdelanie mnohí významní slovenskí národovci. Napríklad Ján Palárik, ktorý sa narodil 27. apríla 1822 v Rakovej. Gymnázium navštevoval v Žiline a vyššie gymnázium v Kecskeméte. Teológiu študoval v Ostrihome, Bratislave a teologické štúdiá dokončil v Trnave. V roku 1847 ho v Ostrihome vysvätili za kňaza. Podobne tu vysvätili za kňaza aj Jozefa Viktorína, farára vo Vyšehrade. Pripomíname aj pamätné tabule vojakom, ktoré majú väzbu na Slovensko. V rokoch prvej svetovej vojny tu slúžil v kasárňach aj známy slovenský vedec a trochu aj politik Štefan Janšák. Z Ostrihomu po prúde Dunaja najprv

minieme po pravej strane vstup do Údolia žiaľu (Bubanát volgy), kde je pekné rekreačné územie. Pokračujeme cez Bašaharc, miesto bitky s Turkami. Tu odbočuje cesta k Dunaju, ktorá pokračuje kompou do Szobu. Nasleduje obec Pilismarot. Jej názov sa odvodzuje od mena Marót - Moravec. Niektorí sa prikláňajú k názoru, že tu sa usídlila posádka kniežaťa Svätopluka po dobytí severovýchodného Zadunajska po roku 870 a dala meno strážnej osade, podobne ako takéto posádky dali meno Moravanom pri Piešťanoch či Zlatým Moravciam.

Mogyorósbánya

Mogyorósbánya község Komárom-Esztergom megye egyik legkisebb, de természeti értékekben egyik legszebb települése. A falu 50km-re Budapesttől és 15km-re Esztergomtól a Gerecse északkeleti részén a Dunától mindössze 4km-re Tát községtől délnyugati irányban helyezkedik el. Egy csendes szép házakkal és kertekkel övezett környezetben.

Mogyorósbánya (régi nevén Mogyorós) és környéke ősidők óta lakott hely, ahol kő - és római kori leletek kerültek elő a földből, de földvár maradványaira is bukkantak itt.

Első írásos említése 1269-ből való, ekkor Munorod, Munoros, 1277-ben Monorius alakokban jelenik meg neve az oklevelekben. 157o-től egységesen Mogyorós vagy Mogyoród. 1969-ben Mária királyné Pál veszprémi püspök öccsének, Hont-Pázmány nemzetségbeli Ármai Benedek ispánnak adta, s határát leíratta, mely elég pontosan követi a mai Mogyorósbánya határát.

A település neve a török időkben nem szerepel az írásos adatok között - valószínűleg elpusztult - később azonban lassan újranépesedett.

A középkorban királynéi birtok, majd a Zovardok és átmenetileg a Csákok birtokolják. 1437-ben az óbudai apácák, (klarisszák) szereznek birtokjogot, amit a rend feloszlatásáig (1782) megtartottak. Attól kezdődően egészen a 1945-ig földesúri jogokat a vallásalap gyakorolta.

-- A török uralom után, a 18. század elején az apácák szlovákokat és németeket telepítettek ide.

1825-ben kőszenet fedeztek fel a település határában, így a lakosság ez idő tájt a „kőszén ásásá”-val foglalkozott. A történelem viharai az ország más településeihez hasonló nyomokat hagytak a község életében. A bányászkodásnak köszönhetően aktív társadalmi élet bontakozott ki, melyet a különböző egyletek,

egyesületek működése igazol. 1971-ben közigazgatási önállóságát elvesztette, 1990-ben visszaállt önkormányzata. A lakosság száma 900 körül mozog. A községben teljes az infrastruktúra kiépítettsége /gáz, csatorna, telefon/.

Nevezetességek:

- Római katolikus templom - a 17. században épült, román stílusban. A XVII. Században átépítették. Homlokzat előtti tornyát gúlasisak fedi.
- A táti úton álló 1749-ben készült kőkereszt és kőkorpusz.
- Bezerédy Gyula szobrászművész 1858-ban itt született a községben.
- Itt halad a Kinizsi Százas teljesítménytúra, az Országos Kék Túra és 2006-2008 között a terep Százas futóverseny, melyeken Mogyorósbánya körülbelül a táv felénél fekszik.
- Brzorad kastély.

A - bánya utótagot a XX. század elején kapta, mára azonban megszűnt errefele a bányászkodás. Sokkal inkább jellemzőbb a csend a tiszta levegő és a városi fényszennyeződéstől mentes égbolt esténként jó látási viszonyokat teremt.

Moďoroš

Moďoroš je malá obec v severnej časti Komárňansko-Ostrihomskej župy, vzdialená od Budapešti na 50 km a od Ostrihomu na 12 km. Názov obce v písanej podobe vyskytuje prvýkrát v polovici 13. storočia. Obec má banícku minulosť. V súčasnosti má 850 obyvateľov, ktorých väčšinu tvoria Slováci. Práceschopní obyvatelia pracujú v závodoch okolitých osád. Tichá, lesmi obkľúčená dedina s čistým a čerstvým vzduchom je mimoriadne vhodná na oddych, rekreáciu, výlety. Jej pohostinní obyvatelia svoju rímskokatolícku vieru praktizujú v kostole postavenom v 18. storočí, aj v slovenskom jazyku. Vo voľbách roku 1994 si vytvorili svoju miestnu slovenskú samosprávu, členovia ktorej aktívne sa zúčastňujú v živote obce.. V základnej škole na ich podnet bola zavedená výučba slovenského jazyka. K fungovaniu slovenskej samosprávy podmienky zabezpečuje obecná samospráva, ktorá ich činnosti aj napomáha. Obec leží na polceste celokrajinskej turistickej Kéktúry.

Kesztölc

Hosszan elnyúló falu a Pilis hegység aljában. A kétágú-hegy, Feketehegy, Pilisnyereg, Klastromi szirtek alatt húzódik meredek lejtőjű dombok között.
A hegyek lábánál eredő források vizét a Kesztölci-patak és a Topolka patak szállítja a Kenyérmezői-patak közvetítésével a Dunába.
Nevét szláv eredetűnek tartják. Kostolec kis várat, erődtemplomot, zárdát jelent. Nevéhez a Claustrum, Kloster, Kostel kicsinyített alakján is el lehet jutni. Eredetét Osváth a 12-15. Századra vezeti vissza. Borovszky szerint az elszászi Kestenholz nevére emlékeztet, ami gesztenyefát jelent. Pety szerint a múlt század közepén a szlovákok Kesztelcnek - ma Kesztucnak - mondják, míg

a németek Gesticznek ismerték. Az oklevelekben sokféleképpen írt falunevet 1907-ig szinte minden feldolgozás Kesztölcnek írja.
Okleveles említése 1075: Kestelci.
A falu területén folytatott régészeti kutatások során több ízben előkerültek későbronzkori urnasíros kultúra temetőjére utaló edények.
A község határában vezetett a római korban a Brigetio-t Aqincommal összekötő főútvonal.
A honfoglalás korában a hatalmas Pilis-erdő a fejedelmi Árpád-család birtokterülete volt. A község első írásos említése I. Géza király által alapított garamszentbenedeki apátság alapítólevelében történik. Az alapítólevél szerint I. Géza király a garamszantbenedeki apátságnak Kestölcön 7 szőlőt 5 vincelért és két eke földet adományoz.
Az 1242. tatárjárást a tatárszállás elnevezésű dűlőnév is igazolja. A falu a török hódoltság idején nem néptelenedett el teljesen, lakói a töröknek és a királynak is adóztak. A törökök kiűzése után, az 1720-as években további szlovák családok érkeztek. A lakósság nagyrészt szlovák anyanyelvű.
A középkori templom a török időkben elpusztult, a késő barokk stílusban épült, jelenlegi római katolikus templomot 1800-ban szentelték fel.
1790-ben készült a plébánia előtt álló kőkereszt és a XIX-XX. század, fordulója táján a népies Szent Orbán szobor.
A település környékén az itt élő népek már a honfoglalás előtt foglalkoztak szőlőtermesztéssel. Ez a foglalkozás napjainkig folytatódott, még Esztergomba is szállítottak innét misebort. A hangulatos pincesoron időnként ma is van lehetőség a kesztölci borok kóstolására.
A Kesztölchöz tartozó Klastrompusztán az 1250-ben alapított pálos kolostor feltárt restaurált alapfalai láthatók. Egy ideig a klastrompusztai monostor volt a pálos rend központja. 1526-ig éltek itt a szerzetesek, ekkor a török csapatok felégették, a rend tagjai később sem települtek vissza.

A romok fölötti Csévi - szirtek oldalában található a hévizes eredetű Leány és Legény-barlang, mindkettő a kőkorszaki ember lakóhelye volt.
Említést érdemel a község hajdani plébánosa Ján Srobár, aki a Liptó megyei Likován született 1873.-ban Esztergomban teológiát végzett ahol 1896-ban felszentelték, majd a kesztölci plébános Ján Skrbán 1900. bekövetkezett halála után elfogadta a felajánlott plébánia vezetését. A közel húszévi szolgálat után Cseh-Szlovákia 1919. történő megalakulását követően vissza kellett térnie szülőföldjére.

A kesztölci köztársaság

Barsi Szabó Gergely könyve (A kesztölci köztársaság - 1956-tank-pálinka - nemzetőrök) nyomán született riportból kiderül: Kesztölcön október 26-án kezdődtek a forradalmi események - a kommunisták ellenállás nélkül adták át fegyvereiket. A nemzetőrséget délután kezdték szervezni a faluban. 28-án falugyűlést tartottak, megválasztották a nemzeti bizottságot és a forradalmi bizottságot, amely a későbbi nemzetőrség magja lett. A nemzeti bizottságnak nagy mennyiségű fegyvert sikerült szereznie. Október 30-án élelmiszert vittek a pesti forradalmároknak, visszafelé pedig újabb fegyvereket hoztak. A történetben valóban szerepel egy tank: három katonaszökevény hagyta a falu közepén. Az orosz tenkok november 17-én bukkantak fel a Kesztölc felé vezető úton, mire a helyiek elrejtették fegyverarzenáljukat. A forradalom - szabadságharc leverése után még másfél hónapig mindig fegyverben és sztrájban állt. Ekkor jelentek meg az ÁVÓ-sok utódjai a karhatalmisták, és kezdetét vette a brutális megtorlás. Ezzel szemben szószerinti idézet a helyi páttitkár egy általa a megyei lapokban megrendelt cikkben ez olvasható: *„És a sok mihaszna tört-zúzott, lopott... délután aztán sor került a* ***köztársaság*** *kikiáltására (...) hadseregük mindenkit kényszeríteni akart arra, hogy meghallgassa a nagy világcsodáját.“*

Kestúc

Ako tvrdia viaceré slovenské zdroje maďarský názov obce (Kesztölc) je pôvodne skomolenina slovanského/slovenského slova Kostelci (nominatív plurál) resp. neskoršieho tvaru Kostelec (1075 „in Kestelci", Obr. kronika „Kestelci", 1294 „Keztelech"). Dnešný slovenský názov (Kestúc) je skomolenina maďarského názvu.

V chotári v najstaršom období sú stopy na všetky kultúry od najstarších čias po Rímanov. Podľa archeologických výskumov tu v rímskej dobe bola tu veľká usadlosť, viedla tu cesta Aquincom a Brigeciom. Prvá písomná zmienka 1075. Vtedy Gejza 1 daroval zem benediktínom z Hronského Beňadika. Obec bola (prinajmenšom) vo včasnom stredoveku a neskôr opäť najmä od 18. storočia (slovenská kolonizácia od roku 1716) slovenskou obcou. Za tureckého panovania nebola celkom bez obyvateľov, platili dane aj Turkom aj kráľovi. Po vyhnaní Turkov prichádzajú slovenskí osadníci. Väčšina obyvateľov sa dodnes považuje za Slovákov. Stredoveký kostol za Turkov celkom zničili. Neskorší barokový kostol - súčasný rímskokatolícky kostol postavili v 1800. V 1790 pre farou postavili kamenný kríž. Na prelome 19. a 20. storočia pola osadená socha sv. Urbana. Hrozno sa tu pestovalo odjakživa. Víno, najmä omšové dodávali až do Ostrihomu. Pivničná ulička dodnes poskytuje možnosti a priestory na okoštovanie miestneho vína. Dedinské múzeum 1964 zriadili z

najstaršieho domu v dedine z 18. storočia bez komína, vystavujú národopisné a a archeologické zbierky. otváracie hodiny.

Nemôžeme obísť významnú osobnosť Kestúca Jozefa Šrobára. Narodil sa l 4. decembra 1873 v obci Lisková na Liptove. Svoje gymnaziálne štúdia dokončil v Trnave a po úspešnej maturite v r. 1892 začal študovať teológiu v Ostrihome, kde ho potom r. 1896 vysvätili za kňaza. V roku 1900 prijal ponúknutú faru v Kestúci, ktorá osirela po smrti slovenského farára Jána Šorcza. Tu pôsobil až do roku 1919, kedy musel pre zmenené pomery - vznik Česko-Slovenska a Maďarska odísť. Napomohla tomu aj skutočnosť, že jeho brat Vavro sa stal významným činovníkov nového štátu -v tom období bol ministrom pre správu Slovenska. Dvadsaťročné pôsobenie kňaza Jozefa Šrobára v Kestúci všetci považujú za mimoriadne plodné a prospešné. Počas jeho účinkovania navštívili Kestúc také slovenské osobnosti ako spisovateľ Jozef Gregor Tajovský či archeológ Štefan Janšák

Kestúcu patrí Klaštorompuszta, kde v 1250 postavili pavlínsky kláštor. Základy a niektoré múry sú tu dodnes. Pavlínsku rehoľa založil ostrihomský kanonik Eusebius tak, že pozbieral pred Tatármi utekajúcich mužov a žijúcich v okolitých jaskyniach. Nad ruinami na Čívskom vrchu ich dodnes môžeme nájsť. Po nejakom čas sa kláštor stal centrom rehole. Do 1526 žili tu mnísi - vtedy ho turecké vojsko vypálilo. Už sa sem rehoľníci nevrátili.

Pomáz

A 2000-ben városi rangot kapott település környékén az első emberi telepek nyoma i.e. 3000. körüliről származnak.
A Kr.u. IV. század végétől szarmata jazig törzsek, majd a század utolsó évtizedében a hunok érkeztek a Kárpát medencébe, így a környékre is.
Avar leletek még nem kerültek elő.
A honfoglaló magyarok a közeli megyeri réven (Békásmegyer) keltek át a Dunán. A jelenlegi Pomáz területe a magyar honfoglaláskor a leletek tanusága szerint szláv népességgel bírt.
Pomázt név szerint először 1138-ban említi oklevél, amikor is a király a dömösi apátságot megerősítette pomázi birtokaiban. Már itt szó esik a szőlőtermesztésről is. A török időkben a lakosság részben elmenekült, részben járványok áldozata lett, így a falu a XVII. század második felére elnéptelenedett. Buda visszafoglalása

után az 1690-es években szerb családok érkeztek. A XVIII. század második felében szlovákok és németek telepedtek le. Az 1790-es években magyar családokat költöztettek Pomázra, amely a XVII. század végétől a Wattay család birtoka volt.
1860-ban még mindig erős kisebbségben voltak a magyarok. A 2990 lakosból 1180 szerb, 760 német, 560 szlovák, 360 magyar és 130 zsidó lakta a falut.
A lakosság nagy része mezőgazdasággal foglalkozott, az értékesítést az 1820 körül letelepedett zsidók végezték.
Minden nemzetiség és felekezet külön iskolát tartott fenn. A Magyar Országos Levéltárban érdekes 1771-ben kelt jelentés olvasható.
Idézet a jelentésből:
„ *1. A katolikus tanító Maszár János, nős.*
2. Két katolikus tanulót tanít
3. Olvasni, írni tanítja őket magyar és szláv (slavonicus) nyelven”

A jelentést tovább tanulmányozva olvashatjuk, hogy a két református tanulót Tezsla Márton magyarul tanította.
A szerb lakosság a középkori templom romjait felhasználva 1720 körül építette fel a barokk stílusú, kerítőfallal övezett templomot.
Az eredetileg barokk Wattay-Teleki kastélyt 1773-ban építette a Wattay család. A telekiekhez a XIX. században került. Ekkor elektikus stílusban átépítették, majd a XX. században jelentősen átalakították. Jelenleg zeneiskola. A római katolikus templom a XVIII. században épült, többször bővítették, oldalhajóit XIX század elején építették. A klasszicista református templom 1824-ben épült.
A temető közelében áll a Honalapítás- emlékmű (1996) és egy kis kápolnaszerű építmény, a Luppa Vidor mauzóleum. Luppa Vidor a Pomázra betelepülő szerbek földesura volt. A település történetének okmányait és a nemzetiségek néprajzi emlékeit őrzi a helytörténeti gyűjteményt.
A dobogókői út melletti Podmanicky- majornál XII. századi kolostor romjai találhatók.

Pomáz

Je mestom od roku 2000, ale prví ľudia tu stopy zanechali okolo roku 3000 pre našim letopočtom z mladšej doby kamennej. Našli sa črepy v domoch do zeme zapustených - v polozemniciach. Archeológovia bohaté nálezy z doby bronzovej, urnové hroby a pohrebisko. Aj z neskorších čias - Skýti, Kelti a nálezy tiež z doby rímskej - vykopali vily bohatých obyvateľov, mince a kamenný sarkofág. Longobardské, avarské a slovanské nálezy. Pôvod mena Pomáz je viacero teórii V posledných rokoch sa klonia k latinskému Pomosus (v ovocí bohatých). Prvá písomná zmienka z 1138 v listine kráľ Belo II. Slepý potvrdil, že osada je majetok domoského opátstva. Za Turkov časť obyvateľstva utiekla, druhá časť zomrela na mor. V druhej polovici 17. storočia obec sa vyľudnila. Po oslobodení Budína 1690 prišli srbské rodiny a v druhej polovici 18. storočia sa usadili Slováci a Nemci. Maďari prišli až okolo roku 1790. Od konca 17. storočia patrila Wattayovcom. Väčšina boli roľníci a okolo 1820 usadili sa Židia ako obchodníci. Srbské obyvateľstvo využilo ruiny kostola zo 14. storočia a v r 1720 postavili v barokovom štýle múrom obohnaný srbský ortodoxný kostol. Krásne spravený ikonostas hodno pozrieť. Ranobarokový Wattay Telekiho kašieľ postavila Wattayova rodina a v 19. storočí sa dostal do majetku Telekiovcom. Vtedy ho prestavili v eklektickom štýle a neskôr v 20. storočí ho zásadne prestavali. Dnes je tu hudobná škola.

Rímskokatolícky kostol postavili v 18. storočí, viac krát ho rozšírili, bočné lode postavili začiatkom 19. storočia.

Klasicistiský reformačný kostol postavený v 1824.

Neďaleko cintorína stojí pomník zaujatia vlasti Maďarmi z roku 1996 vyzerá ako malá kaplnka a mauzoleum Vidora Luppu - bol to zemepán pomázskych Srbov. Dokumenty a nálezy aj narodopisné pamiatky ochraňuje mestská historická zbierka otvorená v roku 1996. Pri dobockej ceste vedľa Podmanického majera sú ruiny kláštora z 12. storočia

Piliscsév

A község területén megtalálták a Lacus Felicis nevű római település nyomait. Egy római mérföldkő is tanúskodik a rómaiak itteni tartózkodásáról. Csévet az Árpád-korban alapították. Nevét a legrégebbi birtokosától: Csévi Lászlótól kapta, akinek 1247-ben voltak itt birtokai. A falu a törökuralom idején elnéptelenedett, majd 1699-ben szlovák családok telepedtek le és építették újjá a községet. 1738. Az új lakók életében igazi megrázkódtatás az ebben az évben környéket végigsöprő pestisjárvány. A falu lakóinak száma jelentős mértékben megcsappant. Sokat eltemettek közülük, egy részük a hegyekbe menekült, más részük távoli

vidékekre, egészen a délvidékig. Isten büntetése miatt remeték vezekeltek a pilisi barlangokban. Arra tanították az istenfélő népet, a hársfa teája a legjobb gyógyszer mindennemű nyavalyára. Ezért a cséviek szent faként tisztelték és ültették el a falu hársfáit sokszor hármasával a Szentháromság jegyében és keresztfát állítottak eléjük. Ezen a helyen ebből a korból származó hársfák éltek. Eredetileg három fa volt egymás mellett, hatalmas lombozattal, kereszttel megjelölve, de harminc éve villám sújtott beléjük. 2000-ig egy száradó facsonk magányosan feszült neki az időnek, hirdetve: „Sokan nekem köszönhettétek egészségteket."

A falunak sok ilyen hársfája volt, ezekről mindenki szabadon szedhette a virágot. Nagy volt a becsületük. Sajnos a legtöbbje az építkezések nyomán elpusztult, újat pedig nem ültet senki.

A pestisjárvány után újabb szlovák telepesek érkeztek. A nagy kiterjedésű szántóföldeken elsősorban rozsot termesztettek. Az uradalmi faiskolában, amely 1838-tól működött, az utak mellé facsemetéket neveltek. A lakók bérmunkában szőlőművelést és aratást is vállaltak. Emellett mészégetésből, fa-szénégetésből tartották fenn magukat. E gazdasági lehetőségek biztosították azt, hogy a községben a XX. század elejére 1493 lakos élt 304 házban. Többségükben szlovákok és római katolikus vallásúak. Az I. világháborúban a cséviek is részt vettek, s a harcok során 22 lakos föláldozta az életét. A két világháború között a népesség száma

szinte megduplázódott, 1937-re már 2680 lakos élt itt 504 házban. A művelt terület 4386 katasztrális hold volt. A lakosság szolgálatában 7-8 kisiparos állt. Ebből cipész, bognár, asztalos, kőműves egy-egy volt. A kereskedelmet 4 kiskereskedő és a helyi Hangya Szövetkezet bonyolította. Római katolikus iskolája még a XIX. század első felében épült. Az 5 tantermes iskolában 7 tanító oktatta a gyermekeket. Iskolai könyvtár és 300 kötetes népkönyvtár szolgálta a lakosok igényeit. Gazdasági és kulturális jellegű egyesületek egyaránt voltak a községben. 1906-tól működött az Erdőbirtokosság. Majd megalakult a Legeltetési Társaság. 1926-ban szerveződött a „Falu" Országos Földműves Szövetség helyi csoportja. A Vöröskereszt Egylete is aktív életet élt. Így volt ez a Levente Egyesületben és a Polgári Lövészegyletben, a Csévi Férfi Dalkörben, a Katolikus Leánykörök Országos Szövetségének helyi csoportjában.

A II. világháború harcai elég korán, már 1944. december 25-én befejeződtek a községben. Lakosainak egy része 1946-ban Szlovákiába települt át.

Az 1949. évi népszámláláskor 2027 fő élt a településen, és a lélekszám 1980-ig folyamatos növekedésének oka a magas természtes szaporodás. Mostanra a gyerekkorúak aránya lényegesen csökkent. Mindezen demográfiai folyamatok hatására a korösszetétel megváltozott.

Čív

Existenciu osady dokladajú nálezy z rímskych čias v chotári obce - viacero rímskych míľnikov. Tadeto viedla cesta z Aqincumu do Brigetia. V stredoveku, v roku 1320 dokumenty pripomínajú osadu, ktorá ležala niekoľko km na západ od dnešnej a za Turkov spustla.

Dnešnú obec založili Slováci. Prvá vlna slovenských kolonistov sa prisťahovala v roku 1696. Podľa miestnej samosprávy aj dnes z viac ako 2300 obyvateľov má 65% slovenský pôvod. Pamiatky z tejto slovenskej doby možno pozrieť v miestnom múzeu, Barokový farský kostol bol postavený v druhej polovici 18. storočia. Vnútorná výzdoba je tiež z toho obdobia. V chotári obce sú svojrázne pivnice. V obci majú pamätník k 300. výročiu príchodu hornouhorských čiže slovenských osadníkov.

Na juh od dediny je motokrosová dráha s častými podujatiami

Piliscsaba

Piliscsaba a Pilist és a Budai-hegységet elválasztó völgyben, kb. 200 méter magasan megtelepült falu. Területén ered a Kenyérmezői-patak. Az erdők uralkodó fafajtája a tölgy. Igen fontos utak haladnak át a vidéken. A Buda és Esztergom közötti, Bécs felé vezető országos jelentőségű út, a mai 10-es számú főút az Árpád-kortól kezdve datálható, de egyes szerzők szerint már a rómaiak idején is használták. A legújabb időkben ehhez az úthoz kapcsolódik az Esztergom-Budapest vasútvonal.

A község nevét a néphagyomány Csaba királyfira vezeti vissza. A monda szerint Piliscsaba és Tinnye határán volt Attila fiainak, Csaba királyfinak és Aladárnak az összecsapása. A helynév valószínűleg török eredetű személynévből keletkezett, magyar névadással.

Piliscsaba területe évezredek óta lakott hely. A Kálvária-domb keleti oldalán késő bronzkori urnasíros kultúra temetkezési helyét találták meg 1955-ben. A Rác-völgyben rézkori és La Tène-kori leletek kerültek elő.

Ugyanezen a lelőhelyen a II. század második fele és a IV. század közepe között funkcionáló lakóépület állhatott.

A középkorban Piliscsabát Csabának vagy Nagycsabának hívták, megkülönböztetve az Esztergom vármegyei Kiscsabától. A terület a pilisi erdőispánsághoz, majd az ebből kialakult Pilis vármegyéhez tartozott. 1263-ban készült királyi rendelet megerősítette az apácákat kegyúri jogaikban. A középkorban tehát Csaba a margitszigeti domonkos apácák birtokában volt.

1541-ben Buda török kézre került. A török defterekben Csaba pusztaként fordul elő. Az 1690-es megyei összeírásban egy sor olyan hely szerepel pusztaként, amely még a török alóli

felszabadító háború előtti években lakott volt, így Csaba is. A török elől az apácák elmenekültek.

A török hódoltság után a Budára 1714-ben visszatérő klarissza apácák lettek a falu birtokosai, mivel a margitszigeti domonkos apácák birtokait II. Mátyás király nekik adományozta.

Piliscsaba az 1690-es évek elején népesedett be újra. Az ekkoriban érkező telepesek azonban nem maradtak tartósan itt, hanem továbbmentek. A XVIII. század első évtizedében érkeztek meg a szlovákok, akik már végleges otthonuknak választották a falut. A katolikus plébánia 1711-ben alakult meg. Piliscsabát a XVIII. század közepéig szlovákok lakták, Mária Terézia uralkodásától kezdve érkeztek meg a sváb telepesek, akik a XIX. század elejére többségbe kerültek. A klarissza rend 1782-es feloszlatása után Piliscsaba a Vallásalap tulajdonába került.

A lazaristák 1898-ban jöttek Piliscsabára, a vincés nővérek 1905-ben nyitották meg nővérotthonukat, a Szentségi Jézus Szolgálói Kis Társasága a Szent József Hospicium formájában 1929-ben kezdett működni Klotildligeten, az angolkisasszonyok 1939-ben nyitották meg polgári iskolájukat, a megváltós nővérek 1942-ben nyitották meg házukat.

A szovjet csapatok 1944. december 25-én érték el Piliscsabát. 1946-ban Piliscsabáról is kitelepítettek a német nemzetiségű lakosság jelentős részét. 1947-ben a helyi szlovákok egy része önként ment el Csehszlovákiába. Az 1989-es rendszerváltozással beköszöntő korszak alapjaiban változtatta meg a község életét.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem ideköltözése, a szerzetesrendek visszatelepülése és új intézmények létrehozása eldöntötte, hogy Piliscsaba oktatási-kulturális központ lesz. Mára az óvodától az egyetemig terjedő teljes katolikus intézményrendszer működik a községben.

Pilišská Čaba

Osídlenie v dobe kamennej, bronzovej a nálezy z doby rímskej V tejto dobe tu prechádzala vojenská cesta. Prvá písomná zmienka z 1263. Majiteľmi boli mníšky z Margitinho ostrova. Počas Turkov bola spustošená a až v prvých desaťročiach 18. storočia bola opäť založená slovenskými a nemeckými osadníkmi. Vtedy to bol majetok budínskych klarisiek. Viac národnostný charakter si zachovala až do 20. storočia. Zmenu znamenala železnica do Ostrihomu z konca 19. storočia. Arciknieža Jozef z jeho majetku poskytol pozemky a na severnej strane od železnice postavili pre

budapeštianskych mešťanov letovisko KLOTIDLIGET - meno mala po Jozefovej manželke. Neskôr sa sem sťahovali natrvalo. Rímsko katolícky kostol 1778 - 1781. Vnútorné vybavenie pochádza z kostola klarisiek z Budína z konca 18. storočia, keď rehoľu zrušili. Najvzácnejšia je socha Madony z 13/14 storočia. Mária so synom - obraz pochádza z 17. storočia. Pred kostolom stojí viacero domov z 18. storočia ako aj ubytovňa Na druhej strane hlavnej cesty je kaplnka z 1898 pre lazaretánov a rehoľný dom, ktorý prerobili z kaštieľa asi z roku 1800 - dnes kolégium Sv. Vincenta. V roku 1994 bola otvorená Katolícka univerzita Petra Pazmáňa. Sídli vo vojenských kasárňach prestavaných podľa architekta Imra Makovcza.

Pilisszántó

A magas hegyektől átölelt, festői völgyben fekvő 2300 lélekszámú falu Budapesttől 20 km-re, a Pilis hegy lábánál, a Duna-Ipoly Nemzeti Park határán fekszik. Innen rálátás nyílik a fővárosra, és a főváros lakóinak szeme is szívesen megpihen az erdő borította hegyeken. A Pilis kőfülkéiben 22000 évvel ezelőtt élő vadászó, gyűjtögető ősember a „pilisi kultúra” megtisztelő címet kapta.

A 2000 évvel ezelőtt itt letelepedett keltákra épülő római kultúra tárgyi hagyatékainak tömegét hagyta ránk. Római villa, kőszarkofág, temetkezési hely, mérföldkő, cserepek, pénzek kerültek elő. A falumúzeum pincéjében a művészettörténész szerint kb. 6000 éves szikla található, amelybe a Termékenység Istennő alakja és egy profilból, ábrázolt kelta férfifej van belevésve. Templom előtt áll a 230-ban állított római mérföldkő, amely az egykor a településen áthaladó három római út egyikén, a mai kálvária dombon állt. A falu első okleveles említése 1299-ből való, amely Zantho néven említi a települést. A falut behálózó, középkorban szándékosan beomlasztott alagútrendszer építési célja, funkciója még ma is ismeretlen.

A régi temetőben 1998-ban megkutatott középkori romokban, a krónikákban sokat emlegetett főmonostort, a hét remete által Boldog Özséb vezetésével épített első pálos kolostort, a Szántó mellett épült Szent Kereszt Kolostor romjait lehet sejteni. a romok közül került elő a híres Pilisszántói Keresztes Kő, amelynek eredetét, funkcióját attól kezdve is sokan igyekeznek megfejteni. A kő jelenleg az 1760-ban özv. Zichy Miklósné által épített barokk templomban található, üveglappal zárt padló alatt, az említett földalatti folyosó templom alatti szakaszában.

Több rejtélyes eredetű kőfaragvány közül feltétlen említésre és további kutatásra érdemes a templom homlokfalába épített alapkő, amelybe a falu címerét faragták. 1703-ban kezdődött a szlovák nemzetiségű lakosság betelepítése a nyugat szlovákiai Sastyn környékéről, akik főként földműveléssel, majd mészégetéssel foglalkoztak. A lakosság ma is ápolja a szlovák hagyományokat, és őrzi a templomban onnan származó Hétfájdalmú Szűzanya oltárt. a katolikus hívők két nyelven imádkoznak és énekelnek a templomban, az utcán kétnyelvű beszélgetést lehet hallani.
1823-ban épült Jurkovics kastély, amely ma az óvodának ad otthont. Az 1900-as évek elején épült a Pilis hegy lábánál az Orosdy kastély, amely ma ifjúsági szálláshelyként üzemel. Az

utóbbi években a falu történelmi múltjára támaszkodó kezdeményezések indultak. A nyári *Pilist tisztelni jöjjetek* rendezvények a Szikla Színházban kaptak helyet, amely a régi mészkőbánya helyén működik. 2006. december 21.-én felszentelt Boldogasszony kápolna csalogatja a községbe a szakrális helyeket kedvelő turistákat.

A község azon főváros környéki települések egyike, amely igyekszik megőrizni jellegzetességét, gazdag sajátos kultúráját, az egyedülálló táj és természeti értékeit az utókor számára is. Hagyományőrző csoportjai: (Pávakör, Studienka, Pántlika, Mosoly együttes) külföldön és itthon is méltán híresek.
A templomi kő rejtélye

Pilisszántónak igen sok „kőemléke“ van. A templomtól lejjebb lévő területen a föld alatt IX. - XII. századi katakombák vannak. További földalatti járatok a buszmegálló mellett találhatók. A járatokban van elhelyezve az állítólag 7000 éves kő, amelyre az ismeretlen művész, mint a termékenység szimbólumát-nőt faragott. Község közepén római utakat jelző mérföldkövek láthatók. Temetőkben megvédett kőkeresztek és síremlékek találhatók. Nem csupán az, de a Pilisszántóiak könyv alakjában is rögzítették ezeket. Dicséretes munka!

Az 1760. épült barokk stílusú templom közepén a padozat alatt került elhelyezésre a „kereszteskő”, amelyre a kettős kereszt van belevésve.
Az eredete, keletkezése, célja, jelentése az ellenlábasok előtt is tisztázott.
Mi előadunk még egy feltételezést - nem szlovák kettős kereszt az? Azonban mint szlovák Pilisben lévő kő igazán említésre méltó.

Santov

Tieto miesta obýval človek už v dobe ľadovej. Známa je z tohto obdobia pilišsantovská kultúra. Po Rímanoch sa zachovali kamenné míľniky dôležitej cesty z dnešného Starého Budína do Komáromu. Našli sa aj pozostatky strážnej veže, pohrebiska, strieborné mince a bronzové sošky. keramika z 10 až 11. storočia.

Prvá písomná zmienka je z roku 1299. V trinástom storočí sa dedina spomína ako Zantou a Zantho. V dobe tureckej okupácie Santovčania platili dane obidvom stranám. V 17. storočí patrila obec pilišskému opátstvu a v súpisoch z rokov 1647 a 1695 sa obec spomína ako neobývaná pustatina.

Nové osídlenie sa začína po roku 1700, majitelia sa menili až od roku 1766 sa dedina stala kráľovským majetkom a patrila Uhorskej komore. V 1715 tu žilo 23 rodín v 1817 už 217 rodín Slováci sem prišli - vraj - až 1767 - 147 rodín. roľníčili, vinohradili, pálili vápno.

Katolícky kostol z roku 1760, Kazateľňu a krstiteľnicu vytvoril Karol Bebo, Hlavný oltár z roku 1872 lebo predošlý zhorel. Klasicistický Barošov kaštieľ a secesný Oršodiho kaštieľ z roku 1899 postavený synom bývalého Košútovho tajomníka. Staré cintoríny.

Pilisszentkereszt

Pilisszentkereszt Budapesttől mintegy 30 km-re Északra található 2200 lelket számláló hegyi falu, mely a Pilis dolomittömbjét és a Visegrádi-hegység vulkanikus eredetű vonulatát kettészelő völgyben fekszik.

Település a XII. században épített ciszterci kolostor romjai révén kiemelkedő magyar történelmi emlékhely. A törökdúlás után elnéptelenedett falut a XVIII. század derekán szlovák és német telepesek keltették újra életre.

Napjainkban a falu máig is élő hagyományaira büszke, kétnyelvű, multikulturális település. A Római Birodalom összeomlását követő népvándorlás népeiről keveset tudunk. Pilisszentkereszt területén az 1967-es ásatások egy IX-XI. századi falu nyomait tárták fel. A falu nagy kiterjedésű lehetett, vályogházai sűrűn helyezkedtek el. Szent István királyunk bencés kolostort alapított.

Erről a bencés kolostorról a mai egyháztörténetben nem maradt fenn adat, csak az 1967-es ásatások során előkerült leletek bizonyítják, hogy valaha létezett. Ennek a kolostornak a területét adományozta III. Béla királyunk a ciszterci rend tagjainak, hogy ott kolostort építhessenek. A kolostor alapításának pontos időpontja 1184. május 27. A helység szlovák neve még ma is őrzi a történelmi múltat, azt a békés viszonyt a természettel, melyet a ciszterci rend teremtett meg. A Mlynky név azokra a malmokra, vízművekre emlékeztet ma is, amelyek a XII. század végén az akkori Európa legmagasabb civilizációját hozták ide, egyfajta mintáját az együttélésnek a természettel, mely a ciszterci lelkületnek is fontos eleme. III. Béla korának egyik legnagyobb, legkulturáltabb uralkodója volt. (1213-ban a pilisi ciszterci apátságban temették el Gertrudis királynét.)

Pilis az olyan emlékeink közé tartozik, amelyek nélkül komoly művészettörténeti munka nem készülhet. A tíz legközismertebb magyarországi középkori művészettörténeti emlék egyike.

A romokat a XVIII. századi birtokvita eredményeképp többen helytelenül a pálosok szent keresztről elnevezett anyakolostorával azonosították. Békefi Remig bizonyította be, hogy ezen a helyen valójában a ciszterciek pilisi kolostora állott.

1526. szeptember 7-én a törökök lerombolták a kolostort, egy felszentelt rendtagot megégettek. A többiek időben elmenekültek, ekkor a kolostor és a templom szinte teljesen elpusztult. Az itt maradt szerzetesek, hat-tíz fő, a műhelyben is sokat dolgoztak,

pedig ekkor már az energiát adó vízimalom, és a kőcsőben vezetett vízvezetékrendszer is elpusztult. A kolostorban valószínűleg az 1541-ben bekövetkezett végleges török megszállásig éltek..

A törökök kiűzése után a pálosok és a ciszterciek nem tudtak megegyezni a falu területének hovatartozásán. Mindkét szerzetesrend magának követelte a műveletlen, lakatlan területet. A per hosszú évekig folyt, s végülis a pálosok nyerték meg. Így a falu területe s annak egész határa a pesti pálos rend birtoka lett.

A pálosok nevéhez fűződik az egykori Pilis, mint falu újra benépesítése. Az első új lakosok, hat család, 1747-ben érkeztek ide a szomszédos Pilisszántóról. Később az ország különböző helyeiről érkeztek, főleg szlovákok. A lakosok sorsa a letelepülést követő években nagyon küzdelmes volt. A falu lakóinak száma növekvő tendenciát mutatott, majd 1782 táján, valószínűleg a rossz körülmények miatt sokan elköltöztek. Helyettük 1785-ben német telepeseket hoztak a pálosok. 1757-ben a pálosok, a falu földesurai a mai templom helyén kápolnát építettek. 1758-ban elkészült a település első pecsétje és 1762-ben elkezdődött a falu építése. Ugyanebben az évben megnyitották az anyakönyvet, ahová feljegyezték az elhunytak nevét, az újszülötteket 1767-től anyakönyvezik.

A pálosok új nevet adtak a településnek: Sancta Crux, magyarul Szent-Kereszt, ezt jelképezi a pecsétben lévő kettős kereszt. A templomot 1765-ben kezdték el építeni a pálosok a kápolna helyén. Egy év múlva, 1766-ban át is adták. A templomtorony csak 1803-ra készült el. A községben elemi iskolát tartanak fenn 1722-től a pálosok. 1767-ben a faluban már volt kocsma, mészárszék, vízimalmok, mészégető kemencék. Az itt élők a pálosoknak robottal, ajándékokkal és pénzbeli adóval tartoztak.

1800-ban felépült a templom mellett egy plébánia. 1815-ben új épületet kapott az iskola, ma kántorlak.

Mlynky

Osada leží v údoli Kováčovho (Dera) potoka. V 1401 listine sa menuje Kováči. Po odchode Turkov ju volali Veľkou Kováčskou pustatinou. Potok vyhĺbil pod dedinou divú a romantickú tiesňavu Szurdok, čo potvrdzuje silu vody. Tade ide aj najvýznamnejšia maďarská značkovaná turistická cesta - Kéktúra. V čase Rímanov išla cez chotár vojenská hradská. Za Arpádovcov sa osada stala kráľovským majetkom, Belo III. v 1184 založil cicterciánske pilíšske opátstvo. Usudzuje sa, že na týchto miestach stál ešte predtým benediktínsky kláštor. Ruiny pilíšského opátstva sú od obce na západ v Kláštornej záhrade. Z opracovaných stĺpov archeologovia usudzujú, že kostol aj kláštor postavili juhofrancúzski majstri. Tu pochovali kráľovnú Gertrúdu, ktorú

zabili Bank Bán a spoločníci. Hrob našli nedávno. V týchto miestach sa okolo roku 1250 organizovala Pavlínska rehoľa. Za Turkov bol kláštor zničený. Na začiatku 18. storočia sem prišli Slováci a založenie dediny sa zvyčajne datuje na rok 1747. Ako píše Gregor Papuček k názvom obce: dnešný slovenský názov obce Mlynky vznikol až v druhej polovici 18. storočia charakteru obce. Na potoku bolo viacero malých vodných mlynov a keď Slováci z okolitých slovenských dedín viezli obilie na zomletie hovorili, že idú „do mlynkov“. Ale ani názov Szent Kereszt nie je starý. Objavil sa na pečati z roku 1758. Osada pred zničeným Turkami sa volala Pilíš (v 13. storočí písané aj Pilis, Peles, Pelis). Neskôr sem prišli aj nemckí osadníci, tí sa však poslovenčovali. Dnes je tu pomerne najviac Slovákov v celom Maďarku- predstavujú 52 % populácie. Až do 20 storočiasa živili hlavne drevorúbačstvom a pálením vápna. Rímskokatolícky barokový kostol z roku 1766. Veža z roku 1803. Národopisný dom má trvalú expozíciu života predkov. V obci je ešte aj dnes rušný slovenský život, v krčme či reštaurácii sa dohovoríte po slovensky. K obci patrí aj Chotárna skala najvyšša chatová osada vo Vyšehradských vrchoch (Maďari ju volajú Dobogoko). Našli sa tu pozostatky rímskej strážnej veže. Z dreva je tu postavená prvá v Piliši turistická chata (1898), v ktorej je dnes múzeum histórie turistiky v Uhorsku a Maďarsku. Za chatami jej jeden z najkrajší výhľadov bez potreby rozhľadne.